

ZORANA LEDINA

Mihail Šolohov

Objavljamo nekaj odlomkov iz drugega dela romana Mihaila Šolohova »Zorana ledina«. Kakor je znano, je prvi del izšel pred več ko dvajsetimi leti. Ves ta čas Mihail Šolohov ni stopil pred sovjetsko in svetovno javnost z nobenim pomembnejšim delom. Šele pred nedavnim so pričeli izhajati v sovjetskem tisku odlomki iz njegovih novejših del, med njimi tudi iz drugega dela »Zorane ledine«. Bralcu, ki mu je znan prvi del romana, bodo ti odlomki nakazali njegov razplet.

Davidov je stopal s počasnim, a dolgim korakom. Ko se je povzpел na grič, se je ustavil in se ozrl po brigadnem selišču, kjer ob tem času ni bilo žive duše, in po zoranem polju, ki se je po nasproti ležečem pobočju razprostiralo skoraj noter do obnebja. Naj reče kdo, kar hoče, a te dni se je na vso moč gnal, in naj se nič nikar ne pritožujejo nad njim ne gonjač Varjuha ne Kondratova vola, češ da jih je preveč obkladal z delom... Lepo pa bo tamle v oktobru pogledati po temle svetu: bržkone ga bo čez in čez pregrinjala grmičasta zelenina ozimne pšenice, jutranja zmrzlina jo bo srebrila s slano, opoldne, ko bo dobilo moč sonce, ki se bo nizko točilo čez blede sinjino neba — kakor po nenadni plohi — pa se bo ozimina zaiskrila v vseh mavričnih barvah in v vsaki kapljici bo odsevalo hladno jesensko nebo in kipečebeli puhasti oblaki in pešajoče sonce...

Od tod, od daleč, je bilo oranje, opasano z zeleno travo, videti kakor velikanski, na vso širjavo razgrnjen kos črnega žameta. Samo prav na robu, na severnem pobočju, tam, kjer je ilovnata prst segala skoraj do površja, se je vlekel neenakomeren rdečkast pas s temno-rjavimi lisami. Po brazdah so se medlo svetlikale odrezane grude zemlje črnice, ki so jih lemeži belo zgladili, nad njimi so se preletavale vrane in kakor sam samcat zvonček je bilo na črni orali videti višnjevo liso: Varja Harlamova je popustila delo, ki je zgubilo zdaj zanjo vso mikavnost, in sklonjene glave počasi lezla proti hišam. Kondrat Majdannikov pa je nepremično sedel na brazdi in kadil. Kaj pa naj še počne brez gonjača, ko se z voloma, ki so okrog njiju rojili celi oblaki mrčesa, ni dalo nič napraviti?

Ko je Varja zagledala Davidova, ki se je ustavil na sedlu, se je tudi sama ustavila, si urno snela z glave ruto in malo zamahnila z njo.

Ob tem tihem in boječem povabilu se je moral Davidov nasmehniti. V odgovor ji je pomahal s čepico, odšel dalje in se ni več ozrl.

»Kakšno samosvoje dekle! Saj sama po sebi je še kar prijetna, a prav zares razvajena in samosvoja. Pa kaj sploh je kako dekle, ki bi ne bilo razvajeno? In tako, da bi ne poznalo nobenega spogledovanja? Kar zdi se mi, da takih še svoj živi dan nisem ne v sanjah videl ne buden srečal... Kakor hitro takile lepi punčki odbije šestnajst ali sedemnajst let, se že začne čičkati, se vsaka po svoje na vse pretege lepšati ter lepo na tihem preizkušati svojo moč in oblast nad nas enim, to drži!« je spotoma preudarjal Davidov. »Viš jo, tudi Varjuha gorjupa me že začenja okrog prsta ovijati in svojo voljo uveljavljati. Samo da se nji to ne bo niti malo posrečilo: Baltijci nismo kar tako od muh! Zakaj neki pa gre k lopi? Hodi lagodno, malomarno, to se pravi, da je ni Kondrat poslal po kakem opravku, temveč da gre iz lastne želje, iz svoje neumne dekliške muhe. Mogoče zato, ker sem jaz odšel iz brigade? No, potlej je to navadna nesramnost in popolna kršitev delovne discipline! Če gre iz kakega opravičljivega razloga, prosim, potlej naj le gre v božjem imenu, če pa gre samo iz ne vem kakšne muhavosti, jo bo treba okrcati na prvem brigadnem zborovanju, ne meneč se ne za njeno mladost ne za čedno zunanost! Oranje — to ti ni nikakršna nedeljska veselica, temveč se je treba zavzeti in delati, kakor se zagre,« je že kar nekam natak njeno premišljeval Davidov.

V tem trenutku ga je navdajal čuden občutek razdvojenosti: po eni strani je bil nejevoljen na Varjo zaradi njene samovoljnosti, po drugi strani pa je bila njegovemu moškemu samoljubju všeč misel, da je dekle verjetno zaradi njega za nekaj časa zapustilo delo...

Spomnil se je, kako ga je eden od njegovih leningrajskih prijateljev, prav tako nekdanji mornar, ko je začel hoditi za kakim dekletom, vselej potegnil na stran in mu zarotniško šepetal, trudeč se, da bi se resno držal: »Semjon, grem nad sovražnika. Če bodo moje moči prešibke, me podpri z obeh bokov, če bom pa tepen, mi, prosim, krij sramotni umik.« Domislil se je tega, se nasmejal davni preteklosti in kar koj pomislil: »Ne, meni se že ne dá, da bi se srečal s tem 'sovražnikom', z Varjuho. Ni ne mojih let ne prave sorte... Saj še koraka ne bom mogel zastaviti za njo, ko bodo kolhozniki že mislili, da sem kaj vem kako posebej usekan na ženske. A kakšen vražji babjak sem neki, ko niti ne vem, kako naj se znebim že samo tele Luške. Ne, prijetno Varjuho je mogoče ljubiti samo zares, da bi se pa kar tjavdan le igračkal z njo, mi vest ne dá. No, kar poglej, kako je vsa čista, kakor jutranja zarja ob lepem vremenu, in s kakšnimi čistimi očmi me gleda... No, če se pa za zdaj še nisem naučil, da bi imel zares rad, če mi to še ne

gre od rok, potem tudi ni treba, da bi dekletu glavo mešal. Daj, daj, mornar Davidov, odrini stran, pa kar hitro! In sploh moram biti zmeraj čim dalje stran od nje. Prav previdno moram govoriti z njo, da se ji ne bo kaj zamerilo, in pa — čim dalje stran od nje,« je sklenil Davidov in nehote zavzdihnil.

Ko je preudarjal o svojem življenju, ki se mu ni kaj prida vabljivo zasukalo v Bučeči dolini, o nalogah, ki ga čakajo kot novega tajnika okrajnega odbora, se je v mislih vnovič vrnil k Luški: »Kako naj neki razmotam ta mornarski voz, da ne bo nič bolelo? Sicer je pa res, Makar ima prav: Tisto, kar se ne dá ne z rokami ne z zobmi razvozlati, je treba presekati! In kakšna vražja zadevščina ti je sploh to! Hudo težko mi bo dati ji slovo za zmeraj. Pa zakaj? Zakaj je Makar opravil s tem zlahkoma, meni pa dela težave? Kaj mogoče nimam volje? Ne, tega si pa res nisem nikoli mogel misliti o sebi! Morebiti pa tudi Makarju ni šlo tako po maslu, samo da tega ni obešal na veliki zvon? Kajpada, tako je bilo in nič drugače, samo Makar je znal prikrivati svoje občutke, jaz jih pa ne znam, ne morem. Vidiš, v tem grmu tiči zajec, se mi zdi!«

Davidov je neopaženo premeril že kar prilično pot. Pod obcestni glogov grm je legel v senco, da bi si malo odpočil in pokadil cigareto; pri tem je v mislih dolgo tehtal, kdo je neki mogel obstreliti Nagulnova, in nazadnje slabe volje zavrgel vse ugibanje: »Tudi brez tega strela je jasno, da je v vasi še celo potem, ko je bila gruntarjem vzeta zemlja, ostal nekakšen mrčes. Moram se pogovoriti z Makarjem in zvedeti za vse okoliščine, potem se bo mogoče to in ono kar samo odkrilo in si ne bo treba tjavdan beliti glave.«

Da bi si skrajšal pot, je zavil s kolovoza in jo ubral kar naravnost, čez trznino, toda ni prehodil še niti pol kilometra, ko je že na lepem nekako prekoračil nekakšno nevidno črto in stopil na drugačna tla: že mu ni več trkljal ob golenice škornjev zrnati močvirni lisičji rep, nič več ni bilo okrog njega pisanega cvetja, nekam so izginili in se razgubili ostri vonji bujno cvetočih poljskih rož, pred njim pa se je na daleč širila gola, siva, mrka stepa.

Tako nevesel je bil ta jalovi svet, ki je bil videti, kakor da ga je pred kratkim opustošil požar, da je postalo Davidovu nekam tesno pri srcu. Razgledal se je in ugotovil, da je že pri grebenu Volčje drage, na zanikrnih ledinskih tleh, ki je o njih Jakov Lukič nekoč na seji odbora dejal: »Na Kavkazu je gospod bog kaj vem zakaj nagrmadil tolikanj gora in ves svet razkopal v same ljube neumne klance, da ne moreš ne peš ne jež nikamor. Vidiš, tole mi pa res ne gre v glavo, zakaj se je moral nam, to se pravi Bučečanom, tako zameriti. Do malega pol tisoč

desetin dobre zemlje je tako zasolil, da je že od nekdaj ni mogoče ne orati ne sejati na nji. Spomladi je malo paše po nji, a še tisto ne dolgo, potlej pa narêdi križ čez ta prekleti svet in se ne pokaži več nanj do prihodnje pomladi. No, to je vse, kar imamo od njega: kakih štirinajst dni se za silo prepase na njem nekaj srenjskih ovčic, potlej pa vemo, da je naš, samo še iz popisov in pa vsa mogoča golazen in zalega — kuščarji in kače — ima skrivališča po njem.«

Davidov je začel hoditi počasneje, ogibajoč se širokim solnim jamam in stopajoč čez globoke okrogle luknje, ki so jih s parklji step-tale krave in ovce ter jih oblizale z raskavimi jeziki, da so se kar svetile. Grenko slana tla v teh jamičih so bila podobna žilnatemu sivemu marmoru.

Vse do Mokre grape, kakih pet kilometrov daleč, se je vlekla ta zanikrna stepa. Belila se je od dimastih perjanic muhiča, od razsušenih selnatih presleg, razpokanih od vročine, migljala je v nestalni in valovčji soparici in vroče dihala v opoldanski pripeki. Toda še tukaj, na teh grintavih tleh, se je razcvetalo svojevrstno, neugonobljivo življenje: Davidovu so kar naprej izpod nog vzletavali rdečekrili mur-enčki; neslišno so drseli martinčki, sivi kakor tla pod njimi; vznemir-jeno so se z žvižgi sklicevali susliki; nizko nad stepo je trepetala po-stovka, se zlivala z muhičem in se pozibavala na razkopanih tleh; zaupljivi škrjančki pa so brez strahu spuščali Davidova skoraj prav do sebe, potem pa nekako neradi vzprhutavali, se povzpenjali v viso-čino, izginjali v mlečnosinji meglici jasnega neba in od ondi je bilo malo tiše, zato pa tem prijetneje slišati njihovo neskončno žvrgolenje.

Zgodaj spomladi, kakor hitro so se v snegu pokazale prve kopnine, so prileteli škrjanci na ta pusti košček zemlje, ki so ga pa kdo ve zakaj tako radi imeli, si iz suhe trave prejšnjega leta spletli gnezda, vzredili mladiče in do pozne jeseni razveseljevali stepo s svojim preprostim petjem, ki ga pa človeško uho že od mladih nog tako rado posluša. Davidov toliko da ni stopil na eno takih gnezdec, spretno spleteno v skledičasti sledi, ki jo je nekoč vtisnilo konjsko kopito. Preplašeno je odmaknil nogo in se sklonil. Sprevidel je, da je to staro gnezdo že za-puščeno. Okrog njega se je valjalo po dežju zlepljeno drobno perjičje in majhni kosci jajčne lupinice.

»Stara je že speljala mlade. Pa bi bilo zanimivo pogledati škrjančke goliče! Nič se ne spominjam, da bi jih bil v mladih letih že kdaj videl,« je pomislil Davidov. In z bridkostjo se je nasmehnil: »Vsaka, še tako drobna ptičica, še ta si splete gnezdo in si vzredi svoj rod, jaz pa kot samec kolovratim po svetu že skoraj štirideset let in še ne vem, ali se

bom mogel kdaj ozreti po svoji deci... Kaj se bom nemara na stara leta ženil?»

Davidov se je na glas zasmel, ko si je za trenutek poklical v mislih pred oči sebe kot resnobnega, poročenega moža v družbi z ženo, debelušno, kot je, recimo, Kuprijanovna, in s celim kupom otrok vseh starosti. Take družinske fotografije so mu velikokrat prišle pred oči po fotografskih vitrinah v podeželskih mestih. In tako smešna in neprimerna se mu je zazdela misel o ženitvi, ki mu je tako nepričakovano treščila v glavo, da je samo z roko zamahnil in jo boljše volje urezal proti vasi.

Ne da bi kaj zavil domov, je stopil naravnost v pisarno kolhoza. Ni ga strpelo, da ne bi prej ko prej povprašal Nagulnova o vsem, kar se je zgodilo.

Prostorno dvorišče kolhozne uprave, zaraslo s kodrasto muravo, je bilo prazno, samo pri konjskem hlevu so sosedove kokoši leno brskale po gnoju in pa pod napuščem pred skednjem je v silni starčevski zamišljenosti nepremično stal kozel, ki so ga kdo ve zakaj klicali za »Trofima«. Ko je zagledal Davidova, se je razživil, izzivalno otresnil z brado, zacepetal na mestu in se v počasnem diru zapodil kar poprek. Na pol pota je priklonil glavo, bojevito privzdignil kratki metličasti rep in se zakadil v galop. Njegove nakane so bile tako očitne, da se je Davidov nasmejal, se ustavil in se pripravil, da bi prestregel napad bradatega pretepača.

»Kaj takole pozdravljaš predsednika kolhoza? Le čakaj, ti jo bom koj primazal s škornjem, ti stari vrag ti!« je smejé se rekel Davidov, se spretno izmaknil in pograbil kozla za brazdasti zaviti rog. »No, zdaj pa le z menoj v pisarno k sodbi, prijatelj Ščukarjev, izzivač in postopač!«

»Trofim« je pokazal samo ljubo ponižnost: poslušen Davidovu je pokorno zadrobenceljal vštric z njim, tu pa tam potresajoč z glavo, in vljudno poskušal izviti mu rog iz rok. Na prvi stopnici pred verando pa se je na vsem celem odločno uprl in se zagozdil z vsemi štirimi, a ko se je Davidov ustavil, se je zaupljivo stegnil k njemu, ovohavajoč mu žep, in smešno zamevljal s sivimi ustnicami.

Davidov ga je zmerjal, grajajoč zmajeval z glavo in skušal dati glasu kar največ nazornosti:

»E, Trofim, Trofim! Saj si vendar že starina, kolhozni upokojenec, bi človek lahko dejal, pa vendar ne nehaš s prismodijami; vsakemu napoveduješ dvoboj v trkanju, če se ti pa to ne posreči, začneš moledovati za kruh. To ni lepo, kar sram te je lahko, to drži! No, kaj si pa zavohal, kaj?»

Pod mehurjem za tobak in žveplenkami je Davidov otipal trdo skorjo kruha, ki se mu je valjala po žepu, skrbno otrebil z nje prisušene mrvice tobaka in jo kdo ve zakaj sam prej poduhal, preden je pičli dar na dlani ponudil kozlu. Kozel je priliznjeno in proseče nagnil glavo in se zagledal v Davidova z zaspanimi očmi starega satira, skorjico je pa komaj komaj malce povohal, zaničljivo prhnil in dostojanstveno odšel s stopnic.

»Nisi posebno lačen,« je dejal Davidov, ne da bi kaj skrival nejevoljo. »Nisi bil pri vojaki, vrag grintavi, drugače bi jo pospravil kakor za medom! Misliš, če diši kruhek malo po tobaku, da je ne vem kaj! Kaže, da je v tebi precčj plemiške krvi, nepridiprav, ker si tako izbirčen, to drži!«

Davidov je vrgel skorjo stran, stopil v prijetno hladno vežo, zajel iz kotla korec vode in ga žejno osušil. Šele tedaj je začutil, kako zelo sta ga utrudili vročina in pot.

V pisarni sta bila samo Razmetnov in računovodja. Ko je Razmetnov zagledal Davidova, se je nasmejal:

»No, si prišel, vojak? Viš, zdaj se mi je pa odvalil kamen s srca! Križi in težave so s tem kolhoznim gospodarstvom — bog nas ne zadeni! Zdaj ni oglja v kovačnici, zdaj se korci za namakanje v nasadu polomijo, zdaj mora kam ta po kaki potrebi, zdaj se oni potepe... Taka živčna služba niti najmanj ni primerna za mojo naravo. Če bi moral tule prečepeti še kak teden, bi me začelo tako metati, da bi me bilo veselje pogledati!«

»Kako je z Makarjem?«

»Živ je.«

»Saj vem, da je živ, samo kako je z njegovo buško?«

»E, kakšna buška pa naj bi bila od krogle?« se je skremžil Razmetnov. »Saj niso streljali nanj s tripalčnim topom. No, majčkeno je zmigal z glavo, si namazal prasko z žganjem in ga popil, kar mu ga je od pol litra ostalo pri mazanju, s tem pa je bilo tudi konec te reči.«

»Kje pa je zdaj?«

»V brigado je šel.«

»Kako pa je vse to bilo?«

»Preprosto, da bi bolj ne moglo biti: ponoči je Makar sedel pri odprtem oknu, novi pismouk, stric Ščukar, pa na drugi strani mize. No, pa je nekdo s puško užgal po Makarju. Kdo je streljal — o tem črna nočca ve, eno pa je vendarle jasno: kdor je že imel puško v roki, je pravi mojster skaza.«

»Zakaj pa naj bi bilo to jasno?«

Razmetnovu so se od začudenja visoko vzdignile obrvi.

»Kakšen ,zakaj‘ neki? Ali bi ti mogel zgrešiti s puško na trideset korakov? Zjutraj smo dobili prostor, od koder je ustrelil. Po prazni nabojnici smo to ugotovili. Sam sem izmeril: natanko osemindvajset korakov je od plotu do klopce pod oknom.«

»Ponoči je mogoče zgrešiti tudi na trideset korakov.«

»Ne, ni mogoče!« je vročekrvno ugovarjal Razmetnov. »Jaz bi ne bil zgrešil! Če pa hočeš, dajva, poskusiva: sedi zvečer tja, kjer je sedel Makar, meni pa daj puško v roko. Z enim samim nabojem ti prevrtam luknjo natanko med oči! Potemtakem je jasno, da je streljal kaj vem kakšen zelenec, ne pa pravi vojak.«

»Malo podrobneje mi razloži.«

»Vse ti bom povedal, kakor je treba. Okrog polnoči sem zaslišal, da po vasi pokajo puške: najprej en sam strel iz puške, potem dva malo tišja, kakor iz pištole, pa spet oster strel iz puške, po poku se je dalo to lepo razložiti. Potegnil sem samokres izpod blazine, si kar v teku potegnil hlače na noge in planil na ulice. Stečem k Makarjevemu stanovanju, ker je bilo slišati, kakor da prihaja streljanje od ondi. Po pomoti sem celo mislil, da Makar uganja kakšne neumnosti...«

Kakor bi mignil, sem bil tam. Potrkam na vrata — zaklenjena, pa je bilo le slišati, da v bajti nekdo žalostno stoka. No, zaletel sem se nekaj krat s pleči, kakor je treba, v vrata, prelomil zapah na njih, planil v bajto in prižgal vžigalico. V kuhinji so izpod postelje molele človeške noge. Zgrabil sem zanje in potegnil. Sveta nebesa, kar ti nekdo pod posteljo zacvili kakor prašič! Kar malo strah me je bilo, pa sem le še naprej vlekel in vlekel kakor prej. Privlečem tistega patrona na sredo kuhinje, pa sprevidim, da to sploh ni patron, to se pravi moški, temveč stara gospodinja. Vprašam jo, kje je Makar, pa od strahu ni mogla niti besedice spraviti iz sebe.

Planem v Makarjevo izbico, se spotaknem ob nekaj mehkega, padem, skočim pokonci, pa me je tudi samega kar spreletelo: To se pravi, sem pomislil, da so Makarja ubili; on leži na tleh. Nekako prižgem žveplenko, pogledam — ded Ščukar ti leži na tleh in me gleda z enim očesom, drugo pa ima zaprto. Po čelu in po licu je krvav. Vprašam ga: »Ali si živ? Kje je pa Makar?« Pa tudi on mene vpraša: »Andruša, povej mi, za božjo voljo, ali sem živ ali nisem.« In glasek je imel stari tako rahel in visok, kakor da mu v resnici že bije zadnja ura... Brž sem ga potolažil in rekel: »Če z jezikom migaš — se pravi, da si za zdaj še živ, po mrliču pa res že tudi zaudarja od tebe...« Bridko se je razjokal in rekel: »Prav gotovo se mi že duša ločuje od telesa, zato pa tudi imam tak hud duh. Toda tudi če sem za zdaj res še živ, vem, da bo vsak čas po meni, saj mi krogla tiči v glavi.«

»Kakšen vrag je pa spet to!« mu je nestrpno segel v besedo Davidov. »Zakaj pa je bil potlej krvav po obrazu? Ničesar ne razumem! Potemtakem je bil torej tudi on ranjen?«

Razmetnov se je posmejal in nadaljeval:

»I, saj ni nobeden ranjen, srečno se je steklo. Vidiš, in tako sem šel in zaprl za vsak primer naoknice in prižgal luč. Kakor je Ščukar ležal na hrbtu, tako je tudi lepo mirno obležal, samo še drugo oko je zaprl in roke sklenil na trebuhu. Ležal je kakor v rakvi, niti ganil se ni, pravi pravcati mrlič pa konec! S slabotnim, tako vljudnim glaskom me je poprosil: ‚Stopi, za Kriščevo voljo, pokliči mojo staro. Pred smrtjo bi se še rad poslovil od nje.‘

Sklonil sem se k njemu in ga osvetil z lučjo. Razmetnov je prhnil in se komaj zadržal, da ni prasn timer smeh, ki ga je zmagoval. »Pri luči sem videl, da mu, to se pravi Ščukarju, tiči v čelu smrekova trščica... Dognal sem, da je krogla odklala od okenskega okvira iver, da je ta odletela in se zabodla Ščukarju v čelo, mu predrila kožo, sam pa je po neumnem mislil, da je to krogla, no, pa se je spotegnil po tleh. Brez smrti je stari umiral pred mojimi očmi, jaz pa se od smeha kar nisem in nisem mogel vzravhati. No, nazadnje sem dedu le potegnil ta trn iz kože in mu dejal: ‚Rešil sem te krogle, zdaj se pa spravi pokonci, kaj se boš brez potrebe valjal po tleh; samo to mi povej: Kam je izginil Makar?‘

Videl sem, moj ded Ščukar se je nekam udobrovoljil, a mu je bilo vpričo mene vendarle še nekam nerodno, da bi vstal; mencial je sem ter tja po tleh, vstal pa le ni... Toda, hudičeva čeljust, še ležé mi je pamet solil: ‚Ko je sovražnik,‘ je dejal, ‚užgal po meni in me je krogla zadela naravnost v čelo, sem se prevrnil kakor snop in omedlel, Makar pa je medtem upihnil luč, smuknil skoz okno in se nekam izgubil. Na, zdaj pa vidiš,‘ je dejal, ‚kakšno je najino prijateljstvo: jaz ležim tu ranjen, skoraj do smrti pobit, on pa me prepusti sovražnikom na milost in nemilost in se od strahu skrije. Pokaži mi no, Andruša, kroglo, ki mi je malone življenje vzela. Če bog da in ostanem živ, si jo shranim za večni spomin pri stari pod svetimi podobami!‘

‚Nak,‘ sem rekel, ‚krogle ti ne morem pokazati, ker je vsa krvava, če ne, boš še enkrat izgubil zavest, ko jo boš zagledal. To znamenito kroglo bomo poslali v Rostov, v muzej, da jo spravijo.‘ Tedaj se je starec še bolj razveselil, se živo presuknil na bok in vprašal: ‚Kaj pa misliš, Andruša, mogoče mi pa za mojo herojsko rano in za to, ker sem prenesel tak sovražni napad, še kako medaljo pošljejo z višjega mesta?‘ Takrat mi je pa nejevolja že tudi priklopela do vrha: potisnil sem mu tisto iver v roko in rekel: ‚Na, tu imaš svojo kroglo, za muzej

ni taka zanič. Vtakni jo za sveto podobo in jo spravi, zdaj pa urno k vodnjaku, operi svoje junaštvo in se uredi, saj smrdi od tebe kakor od mrhovinarja.

Skolehal se je Ščukar na dvor, kolikor sem mogel videti, potlej pa se je kar kmalu vrnil Makar; lovil je sapo kakor pregret konj, sedel za mizo in kar molčal. Potlej se je le odsopiha in rekel: »Nisem ga zadel, capina! Dvakrat sem ustrelil. Noč je, da še muhe na pištoli ne vidiš, na drevo sem meril in — zgrešil. Oni pa se je še enkrat zaustavil in počil po meni. Kakor bi me kdo za srajco potegnil. Makar je vzdignil stan vojaške srajce in res, srajca je bila na desni strani malo nad pasom prestreljena. Vprašal sem ga, če je mogoče že kaj dognal, kdo je streljal. Pa se mi je nasmejal: »Saj nimam mačjih oči. Vem samo, da je moral biti kak mladič, ker je bil vražje uren! Priletel človek je ne more tako rezati. Ko sem se zapodil za njim — kaj boš neki! Še na konju bi ga ne bil ujel.« — »Kaj pa,« sem dejal, »greš in tako tvegaš? Zapodiš se na lov, pa še ne veš, koliko jih je? Kaj pa bi bilo potlej, ko bi te za plotom čakala še dva taka fantička? Pa tudi en sam bi te bil lahko spustil malo bliže, potlej pa užgal od blizu.« Toda ali je mogoče priti Makarju na konec? »Kaj pa naj bi bil po tvojem naredil?« je dejal. »Naj bi bil luč upihnil in pod posteljo zlezal, ali kaj?«

No, in to je vse, kakor je bilo. Makarju je po tem strelu samo nahod ostal!«

»Kaj pa ima pri tem opraviti nahod?«

»Kdo pa naj to ve, on pač tako pravi, saj se tudi jaz sam čudim. No, kaj se pa smeješ? Pa se je res po tem strelu nalezal takega nahoda. Kar curkoma mu teče iz nosa, kiha pa zapovrstjo, kakor bi s strojnico streljal.«

»Sama ljuba neizobraženost,« je nejevoljno rekel računovodja, priletel možakar, nekdanji polkovni pisar. Privzdignil si je na čelo naočnike v srebrnem okviru, potemnelem od starosti, in suho ponovil: »Samo svojo neizobraženost odkriva tovariš Nagulnov, pa nič drugega!«

»Danes ta dan jih morajo neizobraženi vse več in več čutiti na svoji koži,« se je posmehnil Razmetnov. »Vidiš, ti si za silo izšolan, z računalom šklopočeš, da kar ropota, in vsako črkico posebej opleteš z viticami in kiticami, streljali pa vendarle niso nate, temveč na Nagulnova...« In obrnivši se k Davidovu, je nadaljeval: »Navsezgodaj zjutraj sem ga prišel pogledat, pa sta se tako prerekala z ranocelnikom, da bi sam vrag ne mogel nič razložiti, za kaj gre! Ranocelnik je dopovedoval, da je Makar zato nahoden, ker se je prehladil, ko je ponoči sedel pri odprtem oknu na prepihu, Makar pa je gnal svojo, da je nahoden zato, ker mu je krogla oplazila živec v nosu. Ranocelnik ga je

vprašal: 'Kako pa je mogla krogla zadeti nosni živec, če je letela nad ušesom in vam osmodila sencè?' Makar pa ga je zavrnil: 'Tebi nič mar, kako me je zadela, resnica pa je, da me je zadela, in tvoja stvar je, da mi pozdraviš živčni nahod, ne pa, da se vtikaš v stvari, ki jih ne veš.'

Makar je bil trmast ko hudič, stari ranocelnik pa še bolj. 'Nikar mi s svojimi neumnostmi glave ne motite,' je dejal. 'Zaradi živcev človeku ena sama trepalnica utriplje, ne pa dve, eno samo lice vzdrgetava in ne dve. Zakaj pa potlej vam teče iz obeh nosnic in ne iz ene same? Jasno kot beli dan, da je to prehlad.'

Makar je samo majčkeno utihnil, potlej pa vprašal: 'Slišiš ti, polkovni doktor, ali si jo že kdaj dobil okrog ušes?'

Jaz sem se za vsak primer presedel malo bliže k Makarju, da bi ga še pravi čas pograbil za roko, ranocelnik pa ravno nasprotno: odmaknil se je od njega, kar se je največ dalo, pogledoval že proti vratom in dopovedoval nekam neprepričljivo: 'Ne-e-e, bog mi je prizanesel, nisem je še dobil. Zakaj pa vas to zanima?'

Makar pa ga je še naprej vprašal: 'Le poslušaj me, če te bom s pestjo kresnil po levem ušesu, ali misliš, da ti bo samo v levem ušesu zazvonilo? Kar miren bodi, v obeh ti bo pritrkavalo kakor za veliko noč!'

Ranocelnik se je vzdignil s stola in se po strani, ves čas po strani pomikal proti vratom, Makar pa je dejal: 'Le nič nikar se ne razburjaj, kar lepo nazaj sedi, saj te sploh ne mislim udariti, temveč ti samo za primero razlagam, razumeš?'

Zakaj pa naj bi se bil ranocelnik razburjal? Saj se je bil samo zaradi varnosti malo premaknil proti vratom, po Makarjevih besedah pa je sedel prav na rob stola, a proti vratom — ni in ni si mogel kaj, da bi ne — je še kar naprej pogledoval... Makar je naredil pest, si jo ogledoval od vseh strani, kakor da jo prvikrat v življenju vidi, in še enkrat vprašal: 'Kaj pa, ko bi ti še drugič postregel s temle odpustkom, kaj bi bilo pa potlej?' Spet je ranocelnik vstal in jo podrsal proti vratom. Držal je že za kljuko, pa le še govoril: 'Kakšne neumnosti vam pa hodijo po glavi! Vaše pesti niso v nikakršni zvezi z medicino in z živci!' — 'Pa še kako so,' se mu je kar brž postavil po robu Makar in ga še enkrat poprosil, naj sede, in ga vljudno posadil na stol. Zdajci se ti pa začne ranocelnik menj nič tebi nič, sam ne vem zakaj, na vso moč potiti in pove, da se mu tako mudi, da je groza, in da mora pri priči domov, ker ga pacienti že čakajo. Toda Makar mu odločno razloži, da pacienti lahko še nekaj trenutkov počakajo in da je treba debato z medicinskega področja nadaljevati in da si on, Makar, upa dati le-onemu v tej stroki znanosti pet pik prednosti.«

Davidov se je utrujeno smehljal, računovodja se je smejal s tihim starčevskim hahljanjem, zakrivajoč si usta z roko, toda Razmetnov je še naprej ostal na smrt resen in nadaljeval:

»Torej takole,« je dejal Makar, »če te torej še enkrat mahnem po istem delu telesa, si le nič nikar ne misli, da se ti bodo solze ulile samo iz levega očesa. Iz obeh se ti bo pocedilo kakor sok iz prezrelega paradiznika, no, to ti kar lahko garantiram! Prav taka je tudi z živčnim nahodom: če teče iz leve nosnice, potlej mora teči tudi iz desne. Jasno?« Tedaj pa se ranocelnik le opogumi in reče: »Nikar ne pleteničite, lepo vas prosim, ko nimate o medicini niti pojma, in zdravite se s kapljicami, ki vam jih bom zapisal.« Ej, kako ti je pri tem Makarja privzdignilo! Toliko da ni kar do stropa poskočil in zarjul je z ne vem čigavim glasom: »Kaj, da jaz nimam niti pojma o medicini?! O ti stari klistir ti! Na nemški fronti sem bil štirikrat ranjen, dvakrat potolčen in enkrat zastrupljen s plini, zdaj, v državljanski vojni, trikrat ranjen, se valjal po tridesetih lazaretih, špitalih in bolnišnicah, pa da nimam niti pojma o medicini?! Tebi, bedaku staremu, se o tako strokovno podkovanih ljudeh nikoli še sanjati ni moglo!« Takrat pa ti ranocelnik plane pokonci, sam ne vem, od kod se mu je nabralo tudi nekaj poguma, pa se ti zapraši v Makarja: »Naj so vas tudi,« je dejal, »še taki učenjaki zdravili, ste vendarle vi, spoštovani moj, v medicini lahki kot puh!« Makar pa njemu nazaj: »Ti si pa v medicini toliko kot luknja v prestil! Ti lahko samo novorojenčkom popke zavezuješ in pa starim kile podpasuješ, o živcih pa veš ravno toliko kot zajec o bobnu! Tebi se o znanosti o živcih niti ne sanja ne!«

No, beseda je dala besedo, razkokodajsala sta se ko vruga in ranocelnik se je strkljal iz Makarjeve izbice kakor klobčič pavole. Makar pa se je majčkeno ohladil in mi rekel: »Ti le kar pojdi v pisarno, jaz se bom pa še majčkeno pozdravil z domačimi zdravili; nos si bom z mastjo natrl, pa bom koj za teboj.« Ko bi ga bil ti videl, Davidov, kakšen se je prikazal čez kako uro! Nos se mu je nabuhnil in pomodril kakor gnil krompir in se mu zasuknil nekam na stran. Prav gotovo si ga je bil zavihnili, ko si ga je mazal. Po koštrunji masti pa je od Makarja, to se pravi od njegovega nosu, zasmrdelo po vsej upravi. Vidiš, taka zdravila si je predpisal... Pogledal sem ga — in, verjemi ali ne, bušil v krohota. No, čedno se je fant izlikal! Hotel sem ga vprašati, kaj je počel sam s seboj, pa od smeha nisem in nisem mogel do sape. On pa se je strašno stogotil in začel tiščati vame: »Kaj pa se režiš, idiot hudičev, si kakor cigan krajcar našel ali kaj? Kaj ti pa dela tako veselje, Trofimov sin? Toliko imaš pameti v betici kakor naš kozel Trofim, pa greš in se delaš norca iz poštenih ljudi!«

Zavil je h konjem, jaz pa za njim. Videl sem, kako je vzel sedlo, osedlal močnega rjavca, ga prignal iz hleva in vse to — brez besede. To se pravi, da je bil jezen na moj smeh. Pa ga vprašam: „Kam si pa namenjen?“ Čemerno mi jo zabrusi nazaj: „Na Kampakamove njive šibe rezat, da tebe našvigam z njimi!“ — „Zakaj pa to?“ ga vprašam. Ne dá mi besede. Pa sem šel in stopil za njim. Vse do njegovega doma sva bila tiho. Pri lesi vrže vajeti meni, sam pa stopi v bajto. Gledam in ga vidim, ko pride ven: čez ramo ima obešen revolver v toku in na jermenu, kakor je treba, v rokah pa brisačo...«

»Brisačo?« se je začudil Davidov. »Zakaj pa brisačo?«

»Saj sem ti vendar povedal, da je imel strahovit nahod, da mu z nobenim robcem ni bilo nič pomagano, da bi pa smrkelj kar po naše, po domače, metal ob tla, mu je bilo pa le nekam nerodno.« Razmetnov se je majčkeno namuznil. »Nič nikar ga preveč v nič ne devaj, češ tako pa tako, ker, da veš, uči se angleščine in potlej se vendar ne more tako neizobraženo vesti... No, in v ta namen je tudi pograbil brisačo namesto robca. Pa mu pravim: „Daj, daj, Makar, glavo si malo obveži in rano pokrij.“ A je zbesnel in zatulil: „Kakšna rana pa je to, vrag te je dal! Kaj si oči doma pozabil in ne vidiš, da je to praska in ne rana?! Meni še mar ni za tako žensko mehkužnost! V brigado pojdem, da mi jo veter opiha in prah pokrije, pa se bo zacelila kakor staremu psu. Ti pa nič ne vtikaj nosu v tuje zadeve in se mi spravi s svojimi bedastimi nasveti!“

Videl sem, da ga je po spopadu z ranocelnikom in po mojem smehu popadla strašno slaba volja, zato sem mu prav prav previdno nasvetoval, naj bi revolverja ne razkazoval tako vsemu svetu. Kaj pa še! Poslal me je k vragu in rekel: „Name bo torej vsa mogoča sodrga lahko streljala, jaz pa naj bi po tvojem moral hoditi okrog z otroškim lokom in puščico? Osem let sem prenašal revolver v žepu, preluknjal sem nič koliko žepov, zdaj mi je pa dosti tega! Od danes naprej ga bom nosil vsem na očeh. Saj ga nisem ukradel, temveč ga s svojo krvjo zaslužil. Kaj misliš, da so mi ga kar tako podarili v imenu dragega tovariša Frunzeja in pa še s srebrno ploščico z mojim imenom na ročaju? Neumnosti počneš, ljubček, in pa že spet se v tuje zadeve vmešavaš.“ Pri tem se je zavihtel na konja in odjahal. Dokler je šel skozi vas, ga je bilo še ves čas slišati, kako se usekuje v brisačo, kakor bi na pozavno trobil. Pa mu ti reci, Semjon, zastran revolverja. Vpričo ljudi se vendar ne spodobi. Tebe bo ubogal.«

Davidov se že ni več zavedal, o čem mu pripoveduje Razmetnov. Lica si je podpiral z rokami, se s komolci naslanjal na mizo, gledal oškrbljeno mizno ploščo, popackano s črnilnimi madeži, si obnavljal

v spominu pripovedovanje Aržanova in premišljeval: »No, dobro, vzemimo, da je Jakov Lukič gruntar, a zakaj naj bi človek ravno njega moral sumničiti? Sam se puške niti dotaknil ne bo, je prestar, pa tudi pameten; in Makar pravi, da je pobegnil pred njim mlad, lahkonog človek. Kaj pa, če tudi Lukičev sin drži z atom? Nič ne pomaga, brez trdnih dokazov Jakova Lukiča ni mogoče razrešiti službe delovodja; s tem bi ga samo oplašili, če se je zapletel v kakšno zaroto, pa tudi drugim bi nagnali strahu v pete. Sam Lukič pa se gotovo ni lotil take zadevščine. Pameten je, vrag, in sam bi se za vse na svetu ne izpostavljajal za takole neumnost; to se pravi, da moramo biti do njega po starem, da ne smemo niti najmanj namigniti, da ga nemara kaj sumimo, drugače se lahko vse skupaj pokvari. Igra pa se je že ostreje zasukala, že padajo aduti... Treba bo prej ko prej stopiti na okraj, se pomeniti s tajnikom okrajnega odbora in z načelnikom GPU. Naša GPU napenja ušesa, tule so pa ponoči že začeli napenjati peteline pri puškah in streljati. Danes na Makarja, jutri pa name ali na Razmetnova. Ne, ta stvar mi ni všeč. Če ne bomo nič naredili zoper to, nas lahko kak takle mrhež v treh dneh popoka. Pa vendarle kar ne verjamem, da bi se bil hotel Lukič zaplesti v kontrarevolucionarno igro. Saj je tako hudičevo preračunljiv, to drži! Pa kaj bi tudi imel od tega? Ima službo delovodja, je član uprave, živi dobro, vsega ima dovolj. Ne, kar noče in noče mi v glavo, da bi ga še kaj vleklo na staro. Ni več poti nazaj na staro, to mora vendar vedeti. Drugače bi bilo, ko bi se zdaj zapletli s kom od sosedov v vojno — potlej bi najbrž spet začel migati, a tako kar ne morem verjeti v njegovo sodelovanje.«

Premišljevanje Davidova je zmotil Razmetnov. Dolgo je molče gledal prijatelju v upadli obraz, potem pa živo vprašal:

»Ali si že zajtrkoval?«

»Zajtrkoval? Zakaj pa?« je raztreseno odvrnil Davidov.

»Suh si, da je kar groza! Same kosti ti štrle iz lic, pa še te vse ožgane od sonca.«

»Že spet staro goniš?«

»Saj ne, resno mislim, verjemi na besedo!«

»Nisem zajtrkoval, nisem utegnil, pa se mi tudi nič ne dá, poglej, kako že vse od jutra pripeka.«

»Jaz sem pa kar nekam lačen. Pojdi z menoj, Sema, bova majčkeno prigriznila,« ga je povabil Razmetnov.

Davidov se je nerad vdal. Skupaj sta stopila na dvorišče in nasproti jima je vroče sopuhnil suh in pekoč veter iz stepe, skozi in skozi prepojen s pelinom.

Pred vrtnimi vrati se je Davidov ustavil in vprašal:

»Koga pa ti sumiš, Andrej?«

Razmetnov je privzdignil ramena in počasi razširil roke.

»Vrag si ga vedi! Sam sem že ne vem kolikokrat v mislih vse pretehtal, pa še zmeraj nisem mogel niti najmanj dognati. Vse moške v vasi sem premislil — pa mi nič pametnega ni prišlo na um. Nekakšen hudič nam je zastavil uganko, tu imaš, zdaj si pa le beli glavo. Prišel je že neki tovariš iz okrajne GPU, se nekaj časa sukal okrog Makarjeve bajtice, zasliševal Makarja, deda Ščukarja, Makarjevo gospodinjjo, mene, si ogledal nabojnico, ki smo jo našli, pa saj vendar na nji ni nič zapisanega ... To je bilo tudi vse in je odšel. 'Ni drugače mogoče,' je dejal, 'dobili ste si nekakšnega sovražnika na vrat.' Makar pa ga je vprašal: 'Kaj so mogoče vate, bistra glava, že tudi prijatelji kdaj streljali? Spravi se mi no s poti k hudičevi strini! Bomo že brez tebe opravili.' Malo pomolčal je ta možakar, samo skozi nos malo zapihlal, potlej pa se zavihtel na konja in odjahal.«

»Kaj praviš, Ostrovnov bi ne mogel napraviti take poniglavosti?« je previdno vprašal Davidov.

Razmetnovu pa, ki je z eno roko že držal za kljuko na vrtnih vratih, se je od začudenja kar roka povesila in se je zasmel.

»Kako si pa to skuhal? Da bi bil Jakov Lukič? Zaradi kakšne koristi pa naj bi se bil vtaknil v tako zadevščino? Saj se vendar plaši, že če voz zaškriplje, pa greš in si izmisliš tako nemogočo stvar! Glavo mi lahko snameš z ramen, pa on ne bo napravil nič takega! Vsak drug, kdor le hočeš, samo ne on.«

»Kaj pa njegov sin?«

»Tudi mimo streljaš. Potemtakem, če kar takole na slepo kažemo zdaj tega, zdaj onega, potlej lahko tudi name pokažeš. Ne, ta uganka je veliko bolj zavita ... To ti je knjiga s sedmerimi pečati.«

Razmetnov je segel v žep po mehur, si zvil cigareto, a se domislil, da je ravno te dni sam podpisal obvezno odločbo, s katero je bilo gospodinjam prepovedano podnevi kuriti v pečeh, moškim pa kaditi po cestah, in slabe volje cigareto spet zmečkal. Na osupli pogled Davidova je raztreseno odgovoril, kakor da ne govori o sebi, temveč o nekom tretjem:

»Izdajajo kaj vem kakšne prismojene predpise! Zunaj se ne sme kaditi, dajva, bova doma pri meni prižgala.«

Starka mati Razmetnova je Davidovu pripravila za zajtrk taisto redko proseno kašo, po siromaško le tu pa tam malo zabeljeno s stolčeno maščobo, ki je je bil Davidov že do grla sit, ko pa je prinesla z zelnika

skledo zelenih kumaric, se je kar razživil. S tekom je pospravil dve kumarici, ki sta tako slastno dišali po prsti in soncu, popil vrček zavretka in se vzdignil izza mize.

»Hvala, mamka, do sitega sem se najedel. Za kumarice pa še posebej hvala. Prvikrat letos sem poskusil mlade kumarice. Dobro so, ni kaj reči, to drži!«

Prijazna, zgovorna starka je žalostno podprla lice z roko:

»Od kod pa naj bi ti, revček, imel kumarice? Ko pa nimaš žene!«

»Za zdaj si je še nisem omislil, si je nikoli ne utegnem,« se je nasmehnil Davidov.

»Če si žene nikoli ne utegneš omisliti, potlej tudi zgodnjih kumaric ne moreš od nikoder pričakovati. Saj se menda vendar ne misliš sam ukvarjati s sadikami in sajenjem? Viš, saj je tudi moj Andruška ostal brez ženske. Ko bi ne imel še matere, bi moral od lakote konec vzeti. Pa čeprav mati sama nima kaj prida, ga le preredi. Če vas takole pogledam, se mi kar milo stori. Moj Andruško se kar sam ubija na svetu pa Makarka pa še ti. Le kako da vas vseh treh sram ni? Takile korenjaški dedci se preganjate po vasi, pa nimate sreče pri ženskah. Kaj bo res tako, da se nobeden od vas ne misli oženiti? Saj to je že prava sramota, to pa rečem!«

Razmetnov se je posmejal in se ponorčeval iz matere:

»Nihče nas ne mara, mama.«

»Saj vas pa tudi prav zares nobena niti poduhati ne bo več marala, če se boste le še kakih pet let takole sami podili okrog. Saj za kaj, vraga, naj bi vas pa tudi imela ženska, take starine — da o dekletih niti ne govorim, tisti časi so vam že odklenkali, da bi se pri dekletih ženili!«

»Dekleta ne marajo za nas, kakor sama praviš, smo prestari zanje, za vdove se pa mi ne menimo. Da bi tuje otroke vzrejali? Bes jih plentaj!« se je norčeval Razmetnov.

Tak pogovor zanj, kakor je bilo videti, ni bil nič novega, Davidov je pa kar molčal in bilo mu je nerodno, a sam ni vedel zakaj.

Ko se je poslovil in se zahvalil gostoljubnima gospodarjema, je odšel v kovačnico. Vleklo ga je, da bi še pred prihodom komisije za prevzem sam — in kakor je treba, pošteno — pregledal za košnjo preurejene kosilnice in vprežne grablje, še posebej, ker je bil pri obnavljanju strojev soudeležen tudi sam z delčkom svojega dela.

Stara kovačija, stoječa prav na koncu vasi, ga je sprejela z znanimi vonji in glasovi: po starem je v rokah Ippolita Sidoroviča pelo in pritrkavalo kladivo, poslušno slehernemu mojstrovemu gibu, že od daleč je bilo slišati nadušljivo sopihanje mehu, ki je čakal svojega

konca, in po starem je skozi na stežaj odprta vrata smrdelo po trpkem zadahu tlečega oglja in po čudnem, nepozabnem duhu še neohlajene žlindre.

Ob samotni kovačnici je bilo prazno in nikjer žive duše. Od bližnje udelane poti je velo po vročem prahu in lobodi. Na posedli pleteni strehi kovačnice, ki jo je ruša tesno pritiskala, sta rasla divja konoplja in pustošnik. V njem je mrgolela cela jata vrabcev. Kar naprej so živeli po zastrešnjah stare kovačije, še celo pozimi, in njihovo nepretrgano čivčivkanje se je nekako ubiralo z živahnim, zvenečim petjem kladiva in pozvanjanjem nakovala.

Šali je pozdravil Davidova kot starega prijatelja. Bilo mu je dolgočas prebijati dolge dni samo s kovaškim vajenčkom in očitno se je razveselil prihoda Davidova, dobre volje zabasiral in mu pomolil žuljavo in kakor železo trdo roko:

»Dolgo dolgo te ni bilo naokrog, predsednik! Pozabljaš na proletariat in ga nič ne prideš pogledat; prevzeten si postal, fant, kakor vidim. Kaj praviš, kaj si prišel pogledat? Oh, to rečem! Saj vem, da si prišel h kosilnicam v vas, fant, saj te dobro poznam! No, stopiva, oglej si jih. Zlikal sem jih kakor za parado, kakor kozake za pregled. Dajva, pojdiva, samo poglej in nič nosu ne vihaj. Saj si sam pri meni delal kot pomočnik, potemtakem ti zdaj ne bo treba nič obešati nikomur na grbo, kar bo napak.«

Vsako kosilnico si je Davidov ogledoval skrbno in dolgo. Toda naj je bil njegov ogled še tako kritičen, le ni našel nobenih napak v popravilu, razen dveh, treh nepomembnih še nedokončanih stvari, zato je prav zares storil hudo krivico staremu kovaču. Ta je hodil za Davidovom od kosilnice h kosilnici, si z usnjenim predpasnikom brisal pot z rdečega obraza in nejevoljno govoril:

»No, to si mi pa res pravi pravcati gospodar! No, to pa res ni vredno besede, tole tvoje sitnarjenje... No, kaj pa vtikaš nos v to? Kaj pa iščeš, te vprašam? Kaj sem mogoče tvoj cigan, ali kaj? Malo je potrkljal s kladivom, malo pogodrnjal kakor popovka, potlej pa zlezel na koleselj, trenil z vajetmi po konjih in ali ga je kdo po tistem sploh še kaj videl? Ne, fant, tu smo vse delali po vesti, kakor da zase delamo, zato ti ni treba nič vohati in kaj vem kakšno sitnost stresati.«

»Saj se nič ne zaletavam obte, Sidorovič, po čem pa to sklepaš?«

»Če bi si ogledoval brez iskanja dlake v jajcu, bi si bil že zdavnaj vse ogledal, na, ti se pa še zmeraj plaziš okrog vsake kosilnice, vse prevohaš, vse pretipaš...«

»Takole je z menoj: svojim očem verjemi in s svojimi rokami potip-lji,« mu je v šali odvrnil Davidov.

Ko pa je posebej natanko začel pregledovati neko razmajano kosilnico, ki je bila pred socializacijo last Antipa Grača, se je Šali udobrovoljil in bilo je, kakor da mu je nekdo čmerikavost snel ko pajčevino. Stisnil si je brado v pest, kaj se ve komu pomežikoval, se premeteno muzal in porogljivo govoril:

»Daj, daj, kar na tla lezi, Davidov! Kaj pa kar naprej plešeš okrog nje kakor petelin? Kar na trebuh se ulezi pa gonilno gredo na zob preizkusi. Kaj jo pa otipavaš kakor punčko? Na zob jo preizkusi, na zob! Ej, ti mojster skaza ti! Kaj res ne prepoznaš več svojega dela? Saj si to kosilnico vendar ti sam lastnoročno vso popravil! Saj ti po pravici povem, fant, vse, kakor je, je od začetka do konca tvoje delo, ti pa ne vidiš in ne spoznaš. To je tako, fant, kakor da bi se zvečer poročil, zjutraj bi pa še svoje mlade ženice več ne prepoznal...«

Šali se je preglušljivo zakrohotal, zadovoljen s svojo šalo, začel kašljati in otepavati z rokami, a Davidov mu je odgovoril, ne da bi bil količkaj užaljen:

»Čisto brez potrebe se smeješ, Sidorovič. Tole slabokrvno kosilnico srednje vrste sem koj spoznal, pa svoje delo ravno tako. Pregledujem pa jo z vso natančnostjo zato, da ob košnji ne bo treba zardevati. Naj se pri tej dotrajani kosilnici kaj polomi, boš ti prvi, še pred kosci, označil: 'Poglej no, zaupal sem Davidovu kladivo in klešče v roke, pa je vse zašušmaril.' Ali je tako ali ne?«

»Seveda je tako, kako pa naj bi bilo drugače? Kdor je delal, ta naj tudi odgovarja.«

»Ti pa praviš: 'Nisi spoznal.' Spoznal sem jo, ljubico, a sem bil do sebe še strožji.«

»To se pravi, da sam sebi ne zaupaš?«

»Včasih res ne...«

»Saj tako, fant, je tudi najbolje,« je nenadoma pritrdil zresnjeni kovač. »Naša stroka, železarska, je tako, bi dejal, odgovorna in zlepa se v nji ne prikoplješ do mojstrstva, o, zlepa ne... Ni kar tako med nami, kovači, takle pregovor: 'Naklo, roko in kladivo za svet vprašaj, na svojo pamet in glavo se pa nikoli nikar ne zanašaj.' Naj bo velika tovarna ali pa majhna kovačija, povsod je enako odgovorno delo in to rečem enkrat za vselej. Le poslušaj, so pa lani poslali k meni na stanovanje okrajnega načelnika za nabavo živeža in surovin; postavili so nam ga v vasi za opolnomočenca. Z ženo sva ga sprejela lepo, kakor lastnega sina, on pa niti z mojo gospodinjo niti z menoj ni spregovoril niti besedice, to se mu je zdelo preponiževalno. Sedel je za mizo in molčal, vstal je od mize in spet molčal, prišel je iz kmetijskega sveta in molčal, odšel je in spet molčal. Naj sem ga vprašal kar si že bodi

o politiki ali o gospodarstvu, mi je zmeraj brsnil v odgovor: 'To tebi nič mar, stari.' In s tem je bilo najinega pogovora tudi že konec. Pre-tolkel je najin stanovalec tri dni in tri noči ves tih in ves miren in ves molčeč, četrti dan je pa spregovoril ... Zjutraj mi je z nedopovedljivim napuhom dejal: 'Naroči no svoji stari, naj mi krompirja ne prinaša na ponvi, temveč na krožniku, in naj mi na mizo ne deva robca, temveč kak prtiček: Jaz sem kulturnen človek,' je dejal, 'povrh tega pa še odgo-voren okrajni delavec — in nimam rad neplemenitega občevanja.'

Ujezil sem se nanj enkrat za vselej in rekel: 'Ti si smrdljiva grinta, ne pa kulturnen človek! Če si kulturnen, potlej pojey s tega, na čemer ti prinesejo, in se briši s tem, kar ti dajo, ker prtičkov v naši hiši še svoj živi dan, kar pomnim, ni bilo, krožnike je pa gospodinja že vse pobila. Jaz niti kopejke denarja ne terjам od tebe; moja gospodinja ne ve, kako naj ti ustreže, kam naj te posadi in kako naj ti pripravi mehkejšo posteljo za čez noč, ti pa vihaš nos, kakor da čez streho vidiš: 'Jaz sem odgovoren delavec!' — 'Slišiš,' sem ga vprašal, 'kakšen odgovoren delavec pa si? Zajčje in polšje kože v svoji službi preme-tavaš, vidiš, to je vsa tvoja odgovornost. Ti niti malo nisi odgovoren, vidiš, jaz sem pa res odgovoren delavec! Za predsednikom in sekretar-jem celice sem jaz prva osebnost v vasi, ker brez mene nista mogoči ne oral ne košnja. Jaz,' sem dejal, 'imam železo v rokah, ti pa kože, pa povej, kdo od naju ima važnejšo stroko? Ti imaš sebe za odgovornega delavca, jaz pa sebe. Kako se bova neki midva, oba odgovorna človeka, kaj pobirala v eni sami bajti? Nič se ne bova pobirala! Kar vzemi,' sem rekel, 'svojo aktovko, dragi moj, in se spravi, kamor te oči nesejo, meni pa si, taka prevzetija, enkrat za vselej popolnoma nepotreben.'«

Davidov je tako zažmeril, da so se mu oči samo majčkeno še bli-skale skozi ozko špranjico. Z glasom, ki mu je podrhtaval od smeha, je tiho vprašal:

»Si ga spodil?«

»Enkrat za vselej! Pri tisti priči! Izginil je, pa še hvala lepa za hrano in postrežbo ni rekel ta odgovorni pasji sin.«

»E, pa si mi res pravi, Sidorovič!«

»Pravega je pri tem kaj malo, a se mi je res za malo zdelo, da bi gledal takega podnajemnika.«

Ko sta pokadila cigareto, se je Davidov vnovič lotil pregledovanja inventarja in ga končal šele popoldne. Ko se je poslavljal od Šalega, se mu je prisrčno zahvalil za vestno delo in se pozanimal:

»Koliko delovnih dni so ti pa priznali za popravilo?«

Stari kovač se je nakremžil in se obrnil stran.

»Kadar Jakov Lukič šteje, si lahko kar žep zašiješ ...«

»Kaj pa ima pri tem opraviti Jakov Lukič?«

»To, da statistiku svoje postave daje. Kolikor on reče, toliko ur pa napiše statistik.«

»No, pa vendar, koliko?«

»Skoraj nič, fant, šel sem z dolgim nosom.«

»Kako pa je vendar to mogoče? Zakaj?«

Po navadi dobrodušni kovač je zdajci tako jezno pogledal, kakor da pred njim ne stoji Davidov, temveč sam Jakov Lukič.

»Zato vendar, ker mojega dela nočeta in nočeta upoštevati. Dan, ki ga prebijem v kovačnici, mi zapišeta kot delovni dan. Pa jima je vseeno, ali sem delal ali pa cigarete zvijal! Morebiti sem pa v enem dnevu s popravilom pet delovnih dni zaslužil — a mi vseeno zapišeta enega samega. Človek bi se lahko na dvojce pretrgal ob nakovalu, pa ne moreš zaslužiti več kakor en sam delovni dan. Tako da si s svojo mezdo, fant, ne boš ne vem kako opomogel, živel že boš, ženitev te pa ne bo nič kaj mikala!«

»To ni moja mezda!« je ostro odvrnil Davidov. »To ni kolhozna mezda! Zakaj mi pa že prej nisi povedal o taki nesramnosti?«

Šali je zamencal in odgovoril z očitno nejevoljo:

»Kako naj ti rečem, fant, i, kar nekam nerodno mi je bilo... Kakor da mi vest ni dala ali kako. Mislil sem se enkrat za vselej pritožiti pri tebi, potlej sem si pa mislil, da mi boš nemara rekel: „Na, pa si ga poglej,“ boš rekel, „kakšen nenasitnež, nikoli mu ni dosti...“ Zato sem pa kar molčal. Vidiš, zdaj sem ti pa povedal in ti še več povem: po njuni milosti se šteje samo tako delo, ki je zelo na očeh, no, recimo, popravilo plugov, okopalnikov, z eno besedo, inventarja, ki bode v nos, kar pa se tiče drobiža, recimo, če konja podkuješ ali če podkve delaš ali verige ali kavljje za na pod, razne obroče in drugo drobnjav — pa onadva tega nočeta in nočeta šteti in niti slišati ne marata o tem. Vidiš, to pa se meni ne zdi pravično, ker človek s takimi in podobnimi malenkostmi izgubi veliko časa.«

»Že spet „onadva“, kdo pa sta potemtakem „ta dva“? Samo statistik skrbi za evidenco in odgovarja za to pred upravo,« je nataknilo rekel Davidov.

»Statistik piše, Lukič pa popravlja. Ti mi razlagaš, kako bi moralo biti, jaz pa ti pripovedujem, kako je v resnici.«

»Zelo slabo, če je v resnici res tako.«

»Viš, to pa že ni več moja krivda, fant, temveč tvoja.«

»Saj to tudi tako vem, čeprav mi ne pripoveduješ, da je to moja krivda. Popraviti jo je treba, pa čimprej. Takoj jutri bom sklical sejo

uprave, pa bomo Jakova Lukiča malo izprašali... Pošteno se bomo pogovorili z njim!« je odločno rekel Davidov.

Toda Šali se je samo nasmejal v brado:

»Saj se ni treba nič z njim pogovarjati...«

»S kom pa potlej po tvojem? S statistikom?«

»S teboj.«

»Z menoj? Hm... No, dobro.«

Šali ga je premeril od nog do glave preiskujoče, kakor bi tehtal njegovo moč, in počasi spregovoril:

»Drži se, fant! Napel ti bom polna ušesa ostrih besed... Pa saj ti jih nisem hotel, a ti jih moram. Bojim se, da si drugi ne bodo upali napovedati ti takih reči.«

»Daj, daj,« ga je spodbudil Davidov in že naprej na tihem čutil, da ta pogovor ne bo posebno prijeten, in se še posebej bal, da bo Šali gotovo presukal pomenek na njegove odnose z Luško. Toda v nasprotju z njegovim pričakovanjem je le-onj najprej spregovoril o čisto drugi stvari:

»Na oči, če te človek takole pogleda, si pravi predsednik, če ti pa človek malo globlje pobrska po duši, v kolhozu nisi predsednik, temveč kar tako, nekakšen hlapec za vsako rabo, kakor se reče.«

»No, to je pa ljubeznivo!« je z nekolikanj narejeno veselostjo vzkliknil Davidov.

»Ni posebno ljubeznivo,« je ostro nadaljeval Šali. »V tem pa res ni nič ljubeznivega, to ti povem enkrat za vselej. Kar poglej si, pod kosilnicami se plaziš, vse pregleduješ, kakor je dolžnost dobrega gospodarja, na polje hodiš in sam orješ, kaj se ti pa na upravi godi — za tisto si slep in gluhi in nimaš niti pojma. Rajši bi se malo manj po polju metovilil, pa malo več tukaj, v vasi, pa bi šlo vse bolje od rok. Tako pa si orač in kovač, z eno besedo, kakor se v pesmi poje: 'Zna žeti, zna peti', vse gospodarstvo pa namesto tebe vodi Ostrovnov. Svojo oblast si iz rok izpustil, Ostrovnov jo je pa pobral...«

»Govori dalje,« je suho rekel Davidov. »Govori, nič se ne oziraj!«

»Saj tudi naprej še lahko,« je voljno pritrdil Šali. Udobno se je usedel na poličko pri kosilnici, s kretnjo povabil Davidova, naj sede zraven njega, zapazil na pragu kovačnice kovaškega vajenca, ki je njun pogovor vlekel na ušesa, udaril z nogo ob tla in ostro zavpil: »Zgini stran, rogač! Kaj ne vidiš nobenega dela? Kar naprej bi samo na ušesa vlekel, svinjski sin! Čakaj, si bom jermen odpasal in ti jih nametal takih kakor Sidorovi kozi, potlej si boš že zapomnil! Potlej se ti bodo ušesa koj zaprla. Lepo te prosim, kakšen smrkavec ti je to, sama ljuba zguba!«

Umazani fantiček je poblisnil s smejočimi se očesci, kakor miška smuknil v temno globino kovačnice in kar koj se je od ondi oglasilo sigajoče sopihanje mehu in škrlatnordeče so se posvetili plameni, sika-joči iz žekna. Šali pa se je že spet dobrodušno nasmejal in nadaljeval:

»Revčka učim kovaške obrti. Noben hudič izmed odraslih fantov noče iti za kovača. Sovjetska oblast jih je enkrat za vselej razvadila! Vse se pogovarja samo še o zdravniku, o agronomu, o vseh mogočih inženirjih, a ko bomo mi pomrli, mi stari, kdo bo pa potlej ljudem škornje zbijal, hlače šival in konje koval? Z mano je pa ravno taka: nikogar ne morem pripraviti do tega, da bi šel v kovačnico, vsak se boji kovaškega dima kakor hudič kadila. No, vidiš, pa sem moral vzeti tegale Vanjatka. Saj ni tako od muh, vražič, samo koliko tiranije moram pri njem pretrpeti — to se ne dá povedati! Zdaj se ti na kak tuj vrt rabutat potepe, pa sem jaz klican na odgovor namesto njega, zdaj izgine iz kovačnice in se spravi piškurje lovit na trnek, zdaj si izmisli še kaj drugega, kar enkrat za vselej ni nobeni reči podobno. Njegova rodna teta, pri kateri živi, mu ne more priti na kraj, no, vidiš, moram pa jaz prenašati in trpeti njegovo tiranijo. Samo ozmerjam ga lahko, da bi ga pa prebunkal, sirotico, mi pa roka ne dá. Vidiš, tako je s to rečjo, fant. Težavna stvar je učiti tuje otroke, še posebej pa sirote. Pa sem jih v svojem življenju že kak ducat takihle smrkavcev za poštene kovače enkrat za vselej izučil in zdaj po Tubjanskem in v Vojskovem in po drugih vaseh kovači, ki so se pri meni izučili, vihtijo kladi po kovačnicah, eden pa dela celo v Rostovu v tovarni. To, fant, ni majhna reč, ti sam si delal v tovarni in veš, da tja ne vzamejo na delo kar vsakega od kraja. Vidiš, na to sem ravno ponosen, ker glej, tudi če umrem, bo še najmanj ducat naslednikov mojega poklica delalo po širnem svetu. Ali imam prav?«

»Rajši se pogovoriva o stvari. Kakšne pomanjkljivosti si še ugotovil pri mojem delu?«

»Eno samo pomanjkljivost imaš: ti si predsednik samo na sejah, pri vsakdanjem delu pa je Ostrovnov. Zato pa je vse narobe. Meni se tako zdi, da si tamle na spomlad že moral nekaj časa živeti pri oračih, jim dati zgled, kako je treba delati v skupnem gospodarstvu, pa se tudi sam naučiti oranja, vse to za predsednika kolhoza ni nič škodljivo. Vidiš, zakaj se pa še zdaj tam, na polju, muhaš, tega pa ne morem in ne morem razumeti. Kaj mogoče v tovarni, kjer si pač delal, direktor cele dneve prestopi za stružnico? Jaz kar ne morem tega verjeti!«

Šali je dolgo pripovedoval o nerednostih v kolhozu, o tem, kar Davidovu še ni prišlo pred oči, kar mu je bilo skrbno prikrito po prizadevanju Jakova Lukiča, računovodje in skladiščnika. Vse, kar je

povedal, pa se je sukalo okrog tega, da je bil od vsega začetka, kar je bil kolhoz ustanovljen, glava vsega nepravilnega početja na videz tihi Jakov Lukič in da je to ostal do današnjih dni.

»Zakaj se pa nisi na zborovanju še nikoli oglasil? Kaj ti mogoče kolhoz in njega razvoj ni pri srcu? Pa še govoriš: ‚Jaz sem proletariat!‘ Kakšen hudičev proletariat si neki, če samo v pest šušljaš, na zborovanjih bi te bilo treba pa z lučjo iskati?«

Šali je sklonil glavo, dolgo molčal in svaljkal travno bilko, ki jo je utrgal, in tako nenavadna je bila videti — vsa rahla in lahka — v njegovih velikanskih, črnih, skoraj nepregibljivih prstih, da se je Davidov nehote nasmehnil. Šali pa si je zaverovano ogledoval nekaj pri svojih nogah, kakor da je od tega ogledovanja odvisen njegov odgovor. Po dolgem premolku je vprašal:

»Ali nisi spomladi na zborovanju rekel, naj bi Atamančukova vrgli iz kolhoza?«

»Postavil sem to vprašanje. No, kaj pa potlej?«

»Ali je bil izključen?«

»Ne. Pa škoda, morali bi ga bili izključiti.«

»Škoda že, škoda, pa kaj, ko ne gre za škodo...«

»Za kaj pa?«

»Kar spomni se, kdo je bil zoper to. Se ne spomniš? Čakaj, te bom pa jaz spomnil: Ostrovnov in skladiščnik Afonka in Ljušnja in še kakih dvajset kolhoznikov. In ravno ti so pokopali na zborovanju tvoj pametni nasvet in obrnili ljudi zoper tebe. Potemtakem Ostrovnov ne rovari sam. Ti je to jasno?«

»Naprej.«

»Lahko greva tudi naprej. Kaj me pa potlej sprašuješ, zakaj se ne oglasim na zborovanjih? Oglasil bi se mogoče enkrat, dvakrat, tretjič bi se pa že ne mogel več: mahnili bi me ravno v tejle kovačnici in z ravno tistim kosom železa, ki sem ga sam še ravno malo prej v ognju grel in v rokah pestoval, vidiš, pa bi bilo konec mojega oglašanja k besedi. Ne, fant, jaz sem že prestar za govore, kar vi sami se priglašajte k besedi, jaz bi pa rad še nekaj časa duhal, kako diši kaljeno železo v kovačnici...«

»Ti, oče, nekam prepovečuješ nevarnost, to drži!« je neprepričano rekel Davidov, ko je bil še ves pod vtisom stvari, ki mu jih je ravnokar povedal kovač.

Ta pa se je pazno zagledal v Davidova s črnimi, izpahnjjenimi očmi in posmehljivo zažmeril:

»Po starčevsko, ker že slabo vidim, že mogoče, da res prepovečujem, kakor praviš; ti, fant, pa sploh ne spregledaš vseh teh njihovih

nevarnosti. Mlada nečimrnost ti je enkrat za vselej zvirtela glavo, to ti enkrat za vselej povem.«

Davidov je umolknil. Zdaj je prišla vrsta nanj, da bi se zamislil, in zamislil se je za lep čas in zdaj že ni več Šali, temveč on sam, vrtel v rokah, pa ne bilko, temveč zarjavel vijaček, ki ga je bil pobral... Mnogim je lastna ta nerazložljiva potreba, da v trenutkih premišljevanja vrtijo ali mečkajo po rokah to in ono, kar jim v tistem hipu najprej pride pred oči...

Sonce se je že zdavnaj pretočilo čez poldan. Sence so se presukale in pekoči sončni žarki, padajoči navpično, so hudo žgali streho kovačnice, pokrito z rušnjami, posedlo in poraslo s pustošnikom, kosilnice, ki so stale nedaleč stran, in prašno travo ob poti. Nad Bučečo dolino je visela gluha opoldanska tišina. Naoknice po hišah so bile zaprte; po ulicah ni bilo žive duše: še celo telički, ki so se že vse od jutra tjavdan potikali po potih med hišami, so se preselili k rečici in se poskrili v gosti senci bek in vrb. Davidov in Šali sta pa še kar naprej sedela na sončni pripeki.

»Stopiva v kovačnico, na hladno, ker jaz nisem nič kaj vaje takega sonca,« je rekel Šali, ker ni vzdržal vročine, in si brisal pot z obraza in pleše. »S starim kovačem je natanko tako kakor s staro gospo: nič kaj nista prijatelja s sončkom, ker živita leto in dan lepo na hladnem — vsak po svoje — v hladu...«

Premaknila sta se v senco in sedla na toplo zemljo na severni strani kovačnice. Šali se je presedel prav k Davidovu in zagodel kakor čmrlj, ki se je zamotal v pajčevino:

»Ali sta bila Hoprov in žena umorjena? Sta bila. In zakaj sta bila umorjena? Kar tja v tri dni? Ne, to, fant, to je ravno tisto... Ta stvar ni čista. Nihče ne pobije človeka kar meni nič tebi nič. Zato pa si jaz v svoji neumni starčevski pameti takole mislim: če bi sovjetski oblasti kaj ne naredil prav, bi ga bili zaprli in mu vzeli življenje po sodbi, ne naskrivaj, če so ga pa naskrivaj pobili, roparsko, ponoči in pa še z ženo vred, potlej je gotovo sovražnikom sovjetske oblasti kaj narobe naredil, drugače sploh ne more biti! In zakaj so sploh pobili njegovo žensko, te vprašam? Zato vendar, da bi morilcev ne naznanila oblastem, ker jih je po obrazu poznala! Mrlič pa seveda ne govori, z ujimi je laže, fant... Drugače sploh ne more biti, to ti enkrat za vselej povem.«

»Vzemimo, da o vsem tem vemo že tudi brez tvoje pomoči, ugibljemo vsaj, toda poslušaj, kdo ju je ubil, tega pa res nihče ne ve, to drži.« Davidov je malo pomolčal, premeteno presuknil besedo in dodal: »In ne bo nikoli nihče izvedel!«

Bilo je, kakor da Šali sploh ni slišal njegovih zadnjih besed. Stisnil je v pest brado, že gosto prepredeno s sivino, in se široko nasmejal:

»Poglej no, kako prijetno je tukajle, v hladu. Vidiš, prejšnje čase se mi je tole primerilo, fant. Nekaj pred žetvijo sem nekoč okoval bogatemu Tavričanu štiri voze. Pripeljal se je ponje, kakor danes se še spominjam, na delavnik, na postni dan, ne vem, ali na sredo ali pa na petek. Plačal mi je, pohvalil moje delo, naročil likof in poklical svoje hlapce, ki so prišli z njim s konji po vozove. Izpili smo. Potlej sem še jaz poklical pijače. Tudi tisto smo popili. Bil je petičen možakar, pri tem pa, kar je pri bogatincih le poredko, dobra duša. In misli si, fant, prišlo ga je, da bi pokrokal. Jaz pa sem imel delo, bil je ravno naj-hujši čas, za hudiča sem imel kar naprej polne roke vseh mogočih naročil. Pa sem mu rekel: 'Ti, Trofim Denisovič, si ga kar privošči s hlapci, kar še pij, mene pa oprosti, fant, ne morem, polno dela imam.' Bil je kar za to. Oni so se še kar naprej držali žganice, jaz pa sem stopil v kovačnico. Po glavi mi je brnelo, v nogah sem bil pa še kar trden, pa tudi roke so bile zatóje, pri vsem tem, fant, pa sem bil vendarle enkrat za vselej pijan ko čep. Takrat pa se ti kakor nalašč zapelje pred kovačijo trojka s kraguljčki. Stopim ven. Na lahkem pletenem vozičku ti sedi pod nastreškom Selivanov, po vsem našem okrožju znan posestnik, prevzetnež, da je bilo groza, in pes, kakršnega svet še ni videl... Njegov kočijaž — bled kakor zid, roke so se mu tresle — je odpenjal zaprežnice pri levem priprežnem konju. Premalo je pazil in se mu je konj na poti zbosil. No, pa mu je ta gospod pel kozje molitvice: 'Tak in tak si,' ga je obrenkaval, 'zapodil te bom iz službe in te v zapor vtaknil, zaradi tebe bom nazadnje še vlak zamudil,' in vse táko in podobno. Toda pri nas, ob Donu, fant, za časa carizma kozaki pred posestniki niso kaj prida upogibali hrbtov. Tako je bilo tudi s temle Selivanovom: meni je bilo toliko zanj kot za pljunek na cesti, pa tudi če je bil res najbogatejši posestnik. No, pridem ven, dobre volje od žganja, stojim na pragu in poslušam, kako ti Selivanov do živega obdeluje kočijaža. Meni, fant, pa hudo, vleče me, da bi enkrat za vselej pošteno vzrožil. Selivanov me zagleda in me nadere: 'Hej, kovač, stopi no sem!' Hotel sem mu že reči: 'Tebi je potrebno — pa se kar ti pre-stopi!' Pa sem si nekaj drugega izmislil: stopim k njemu, se nasmejem, kakor da sva si rojaka, grem k vozu, mu ponudim roko in rečem: 'Dober dan, bratec! Kako živiš, kako se kaj imaš?' Od začudenja so mu kar zlati naočniki zdrknili z nosu; ko bi jih ne imel privezanih na črni nitki — bi se bili prav gotovo razbili! Natakne si naočnike spet nazaj na nos, jaz pa še kar naprej stegujem roko proti njemu, in roka mi je črna kot saje, bolj umazana od blata. On pa kakor da moje roke sploh

ne vidi, ves se nakremži, kakor da je napravil požirek žganega, in mi jo takole zasika skoz zobe: 'Kaj pa je s tabo, si pijan? Kam pa moliš svojo taco, gobec umazani?' — 'Ne vem,' pravim, 'kako in kaj je s to rečjo, presneto dobro pa vem, kdo in kaj si ti! Saj midva sva,' mu pravim, 'kakor rodna brata: ti se pred soncem pod nastrešek skrivaš, jaz pa v kovačnico, pod prsteno streho; na delavnik ga imam malo pod kapo, to si čisto dobro zadel, pa saj nemara tudi ti ne piješ samo ob nedeljah kakor delovni ljudje: saj imaš kar čedno rdečo kumaro... To se pravi, da sva midva oba plemiškega rodu, ne kakor drugi taki in podobni. No, če se ti pa studi, da bi mi v roko segel, ker imaš sam belo, jaz pa črno, potlej je to pač odvisno samo od tvoje vesti. Umrjeva in oba skupaj bova enako bela.'

Selivanov ti molči, samo z ustnicami nekaj mevlja in barve spreminja na obrazu. 'Ti bi rad,' mu pravim, 'da bi ti konja podkovali? To bo kar ena dve narejeno. Kočijaža pa brez potrebe v trdo prijemaš. Saj vidim, da sploh jezika nima. Rajši si mene privoščiš. Dajva, bratec, stopiva v kovačnico, pa zapriva vrata, kar se največ da, potlej me pa kar poskusi tam ozmerjati. Pri srcu so mi ljudje, ki si kaj upajo.'

Selivanov ti molči, obraz pa mu čedalje hitreje spreminja barve, zdaj na eno stran, zdaj na drugo. Zdaj ti prebledi, zdaj zaripne, pa kar molči. Podkoval sem mu priprežnega konja in stopil k vozu. Naredil se je, kakor da me sploh ne vidi, vrgel kočijažu srebrn rubeljski kovanec in rekel: 'Daj tej govedini!' Vzamem rubelj iz kočijaževih rok in ga vržem na voz Selivanovu pod noge, pri tem pa se kakor od začudenja nasmejem in rečem: 'Kaj pa misliš, bratec, da bom res od sorodnika denar jemal za takole malenkost? Pustim ti, ker si revež, ustavi pred gostilno in zapij to na moje zdravje!' Zdajci pa moj posestnik že ni bil več ne bel ko zid ne rdeč ko mak, temveč nekam vijoličast; pa ti s tenkim glaskom zapiska proti meni: 'Na tvoje zdravje, da bi crknil, ti capin, teleban, socialist, mater ti tvojo, da bi te vrag! Srenjskemu atamanu se bom pritožil! V zaporu boš segnil!'

Davidov se je tako preglušljivo zakrohotal, da je s strehe kovačnice prestrašena sfrčala jata vrabcev. Šali se je muzal v brado in si začel zvijati cigareto.

»Potemtakem se z 'bratcem' nista ravno dobro pobrala?« je vprašal Davidov in komaj mogel kaj spraviti iz sebe od smeha.

»Nisva se.«

»Pa denar? Ti ga je vrgel z voza?«

»Jaz bi mu ga bil... Oddirjal je s svojim rubeljčkom. Pa saj zdajle ne gre za denar, fant...«

»Za kaj pa?«

Davidov se je smejal tako mladostno in nalezljivo, da se je tudi Šali udobrovoljil. Zahahljal se je in zamahnil z roko:

»Malo preveč sem si dovolil...«

»Tak povej vendar, Sidorovič, kam meriš!« Davidov je strmo pogledal Šalega, oči so mu bile vlažne od solz, ta pa je samo z roko otepaval, široko odpiral zarasle čeljusti in se režal z bobnečim, krohotajočim se smehom.

»Tak daj no, govori, ne trapaj me!« ga je prosil Davidov, ki je ta trenutek pozabil na maloprejšnji resni pogovor in se v celoti prepustil trenutnemu popadku vesele samopozabe.

»I, kaj pa naj bi ti povedal... kaj pa je sploh treba povedati! Kar poglej, fant, ozmerjal me je z zarobljencem in nepridipravom in kaj vem s čim še, nazadnje se mu je pa od gorečnosti kar zaletelo in z nožicami je po podnicah na vozičku zacepetal in se zadržal: 'Ti socilist, da bi te vrag! V zapor te vržem!' Jaz tiste čase še sploh vedel nisem, kaj je to socilist... revolucija, no, to sem vedel, kaj se pravi, kaj pa pomeni socilist, tega nisem vedel, zato pa sem si takrat mislil, da je to, pa naj že pomeni to ali ono, najkrepkejša in najhujša psovka, kar jih je... Zategadelj sem mu pa tudi zarobil nazaj: 'Ti sam si socilist, pasja duša, in izgini že izpred mene, še preden ti z ocepkom pomagam naprej!'«

Ob novem navalu krohota se je moral Davidov vreči na hrbet. Šali ga je pustil, da se je do sitega nasmejal, potem pa končal:

»Dan, dva pozneje pa so me v spremstvu odgnali pred srenjskega atamana. Ta me je povprašal, kako je bilo s to rečjo, se nasmejal kakor ti zdajle in me odslovil, ne da bi me bil količkaj pridržal pod ključem v srenjski pisarni. Bil je sam oficirček iz revne družine, zato pa se mu je tudi dobro zdelo, da je mogel navaden kovač bogatemu posestniku tako štrene zmešati. Samo nazadnje, preden me je spustil in pospremil do vrat, mi je rekel: 'Slišiš, kozaček, le pazi se in nikar več preveč ne steguj jezika, zakaj danes ta dan so taki časi, da danes ti kuješ, jutri bodo pa drugi tebe na vse štiri podkovali, da boš lahko noter do Sibirije po etapah prišel in ti ne bo spodletelo. Si razumel?' — 'Seveda sem,' sem dejal, 'vaše veleblagorodje.' — 'No, zdaj se pa spravi in glej, da ne bo več ne duha ne sluha tukaj o tebi. Selivanovu bom pa sporočil, da sem ti vseh sedem kož odril.' Tako, vidiš, fant, tako je bilo s to rečjo...«

Davidov je vstal, da bi se poslovil od zgovornega kovača, a ta ga je potegnil za rokav srajce, ga vnovič posadil zraven sebe in nepričakovano vprašal:

»Torej praviš, da svoj živi dan ne bo nihče zvedel, kdo je umoril Hoprova? Vidiš, fant, v tem se pa motiš. Zvedeli bodo. Enkrat za vselej bodo zvedeli, samo da pride pravi čas.«

Kakor je bilo videti, je stari nekaj vedel, zato se je Davidov odločil, da bo udaril kar naravnost:

»Koga pa ti sumiš, Sidorovič?« je odkrito vprašal in vprašujoče gledal Šalemu v črne volovske oči z rdečkastimi belinami.

Šali ga je bežno ošinil s pogledom in izmikajoč se odgovoril:

»Vidiš, fant, pri tem se človek kaj lahko zmoti...«

»No, pa vendar?«

Šali je položil roko Davidovu na koleno in rekel, ne da bi si še kaj pomišljal:

»Takole je, vidiš, pomočnik moj, beseda je težja od denarja: glej, da se ne boš skliceval name, če bi kdaj kaj bilo. Velja?«

»Velja.«

»No, vidiš, tudi to se ni zgodilo brez Lukiča. To ti enkrat za vselej povem.«

»Veš kaj, bra-a-atec moj...« je razočarano zategnil Davidov.

»Selivanovu sem bil ,bratec', tebi bi bil pa laže oče,« ga je sitno zavrnil Šali. »Saj ti vendar ne pravim, da je sam Jakov Lukič pobil Hoprova, rekel sem le, da se tudi to ni zgodilo brez njega, to, fant, moraš vendar razložiti, če ti je bog dal količkaj pameti v glavo.«

»In dokazi?«

»Kaj pa misliš, si presedlal na preiskovalnega sodnika?« je v Šali vprašal Šali.

»Če sva že načela pogovor o tem, potlej, Sidorovič, se nikar nič ne prismođuj, temveč razloži vse, kakor je treba. Se ne bova nič skrivalice igrala.«

»Slab preiskovalni sodnik si mi, fant,« je resno rekel Šali. »Samo toliko naj se ti ne mudi, rogač te vzemi, pa ti bom vse razložil, razložil enkrat za vselej, ti pa glej, da si boš sproti oči zbrisaval... Kar poglej, z Luško sta si na roke, pa ni to ne za na vrat ne za na glavo, in, vraga, kaj ti je sploh to potrebno? Kaj si res nisi mogel dobiti boljše ženske od te nastave?«

»No, to naj tebe nič ne srbi,« se je obregnil Davidov.

»Ne, fantič, to mora srbeti ne le mene, temveč tudi ves kolhoz.«

»Zakaj pa spet to?«

»Zato vendar, ker si se spajdašil s to sedemkratno kuzlo in začel slabše delati. Kurja slepota ti je oči vzela... Ti pa praviš, da naj to mene nič ne srbi. To, fant, ni samo tvoja nesreča, temveč tudi naša skupna, kolhozna. Ti seveda misliš, da je vajina ljubezen pred svetom

skrita in zavita, pa vsa vas o vaju ve vse do zadnje mrvice. Vidiš, še mi, starini, se včasih dobimo in ugibljemo med seboj, kako bi te rešili te Luške, da bi jo rumena mrzlica. In zakaj? Zato vendar, ker take ženske, kot je Luška, moških ne podžigajo k delu, jih rajši stran vlečejo, vidiš, zato nas pa ravno skrbi zaradi tebe ... Dober, miren fant si, ne piješ, z eno besedo, nisi preveč divji, ona, večča mrhasta, pa je ravno to pograbila: zajahala te je in zdaj te jaše. Pa saj ti sam veš, fant, s čim te je dobila podse; dobila te je podse in se še postavlja pred ljudmi: 'Poglejte,' pravi, 'kakšne znam ukrotiti!' E, Davidov, Davidov, nisi naletel na pravo žensko ... Ko smo zadnjič mi, stari, v nedeljo sedeli pri Beshlebnovu na klopi pred hišo in si ti mimo prišel, je stari Beshlebnov pogledal za teboj in rekel: 'Človek bi moral našega Davidova na tehtnico postaviti — koliko je potegnil, preden je dobil Luško, in koliko potegne zdaj. To rečem, dobre pol teže je že zgubil zaradi nje, presejala ga je kakor na rešetu. To ni prav, možje: ona naj ima moko ničlarico, mi pa same otrobe ...' Če mi verjameš ali ne, fant, ob teh besedah me je obšel sram zate! Reci, kar hočeš, pa je le sramota. Ko bi bil ti še zmeraj pomočnik pri meni v kovačnici, bi nihče v vasi ne rekel ne bele ne črne, a zdaj si vendar glava vsega našega gospodarstva ... Glava pa je velika reč, fant. Niso imeli v starih časih, ko so kozake na zborih, če so se kaj pregrešili, s šibami švrkali, kar tako pregovora: 'Kar naj bo ta zadnja rdeča, samo da je glava bleščeča.' Na, pa si poglej, v našem kolhozu pa glava ni kaj pridna bleščeča, je presneto marogasta. Podrgnila se je ta glava ob Luško in se s kolomazom popacala ... Ko bi si bil pa dobil kakšno pošteno dekle ali pa, recimo, vdovo, bi ti ne bil nihče niti besedice črhnil, a ti ... E, Davidov, Davidov, oči imaš s smolo zalepljene! In jaz sem takega mnenja, da nisi zaradi Luškine ljubezni tako shujšal, temveč zavoljo vesti, vest te grize, to ti enkrat za vselej povem.»

Davidov je gledal na kolovoz, ki je tekel mimo kovačnice, in vrabce, ki so se kopali v prahu. Obraz mu je pokrivala opazna bledica, na ličnice, ki so se mu luščile od sonca, so mu udarile sinjkaste pege.

»No, nehaj že s čenčanjem!« je nerazločno rekel in se obrnil k Šalemu. »Že tako se mi vzdiguje, stari!«

»Veš kaj, kadar se človeku po pijači vzdigne, se mu s tem malo polajša,« je kakor mimogrede rekel Šali.

Davidov si je majčkeno opomogel od zadrege in nerodnosti in suho rekel:

»Povej mi dokaze, da je Ostrovnov sokrivec. Brez dokazov in dejstev je to navadno obrekovanje. Ostrovnov se ti je kaj zameril, pa zdaj vse zvrčaš nanj, to drži! No, kakšne dokaze imaš? Govori!«

»Neumnosti brbljaš, fant,« je osorno rekel Šali. »Kaj pa naj bi bil Lukiču zameril? Zastran delovnih dni? Saj pri tem sam nisem vendar čisto nič na slabšem, saj pridem na svoje. Dokazov pa res nimam, pri Hoprovih nisem ležal pod posteljo, ko so njegovo žensko, mojo strino, pobijali in ji sodili...« Starec je prisluhnil ropotanju onkraj zidu in nepričakovano lahkotno vzdignil s tal krepko, tršato telo. Za trenutek je postal, tenko prisluškoval, potem pa si z lenobno kretnjo snel čez glavo umazani usnjeni predpasnik in rekel:

»Veš kaj, fant, pojdiva k meni, bova spila vsak merico hladnega mlečka, potlej pa tam, v hladu, končala svoj pogovor. Zaupno ti povem...« Nagnil se je k Davidovu. Njegovo bobotajoče šepetanje je bilo verjetno slišati še na sosednja dvorišča v vasi: »Tale moj peklenšček ti skoz samo na ušesa vleče... V vsako luknjo vtakne svoj nos, tako da se človek sploh ne more iz srca pogovoriti s prijateljem, ker kar naprej povsod streže na ušesa. Oh, križ božji, to rečem, koliko križev in težav moram zavoljo njega prenesti — to se sploh ne dá povedati! Nič ne uboga, lenuh je in razvajen brez konca in kraja, za kovaško delo pa ima roko, to se pravi, enkrat za vselej! Naj se loti peklenšček te ali one reči — vsemu je kos! Povrh tega je pa še sirota. Zategadelj pa tudi potrpi z vsemi njegovimi tiranijami, ker bi rad napravil človeka iz njega, da bi podedoval od mene to, kar jaz znam.«

Šali je odšel v kovačnico, zabrisal predpasnik na stružnico, črno od saj, krotko rekel Davidovu: »Greva!« in zavil proti domu.

Davidova je mikalo, da bi prej ko prej ostal sam, da bi preudaril o vsem, kar je zvedel od Šalega, vendar pa pogovor, ki se je sukal okrog umora Hoprovih, še ni bil končan, zato je stopil za široko, medvedasto hacajočim kovačem. Davidovu se ni zdelo pripravno, da bi vso pot molčal, zato je vprašal:

»Kakšno družino pa imaš, Sidorovič?«

»Jaz pa moja gluha stara, viš, to je vsa moja družina.«

»Otrok nisi imel nič?«

»Ko sem bil mlad, sem imel dva, a nista obstala na tem svetu, umrla sta. Tretjega pa mi je ženska mrtvega rodila in odtistihmal ni mogla več zanositi. Bila je mlada, zdrava, pa ná, nekaj se ji je zataknilo, se ji zamašilo in — konec! Naj sva poskusila, kar sva hotela, naj sva si še tolikanj prizadela, vse je bilo bob ob steno. Ženska je tisto leto peš odšla v Kijev, v tamkajšnji samostan, da bi si otroka izmolila, pa tudi to ni nič pomagalo. Preden je odšla na pot, sem ji rekel: 'Tudi če mi fantička že v naročju prineseš od ondi.' Šali je zadržano zasmrkal in dokončal: »Ozmerjala me je z norcem neumnim, se pokrižala pred svetimi podobami in odšla. Od pomladi do jeseni je bila na poti, pa

tudi vse to je bilo zaman. Odtistikrat sem pa začel vse mogoče sirote vzgajati in jih izučevati kovaške obrti. Na vso moč imam rad otročiče, pa se naglej, gospod mi ni dal, da bi se svojih veselil, tako je s to rečjo, fant...»

V snažni izbici je bilo somračno, tiho in hladno. Skozi špranje v naoknicah, ki so bile zaprte zaradi sonca, je curela rumena svetloba. Od pred kratkim pomitih tal je dišalo po materini dušici in rahlo — po pelinu. Šali je sam prinesel iz kleti orošen trebušast lonec mleka, postavil na mizo dve skodelici in zavzdihnil:

»Moja gospodinja se je na zelnik odpravila, niti vročina ji ne more do živega, koleri stari. Sprašuješ me torej, kakšne dokaze imam? Povem ti enkrat za vselej: tisto jutro, ko sta bila Hoprova umorjena, sem šel, da bi pogledal ubita, ker je bila rajna ženka Hoprova moja, da tako rečem, strina. Toda že niso več pustili ljudi v bajto, pri vratih je stal miličnik in čakal, da bi prišel preiskovalni sodnik. Pa sem se kar pri vrtnih vratih zaustavil... Pa se ozrem — ali ti ne teče proti verandi znana sled... Na verandi je vse razhojeno, ena sama sled pa je malo bolj v stran, pri ograji.«

»Po čem se ti je pa zazdela znana?« je vprašal živo zainteresirani Davidov.

»Po podkvici na peti. Sled je bila nova, iz te noči, jasno vtisnjena in podkvice znana... Takih podkvic, po mojem, ni imel v vasi na škornjih nihče, razen enega samega. In zmotiti se niti najmanj nisem mogel, ker to so bile moje podkvice.«

Davidov je nestrpno odrinil skodelico z nepopitim mlekom.

»Ne razumem. Govori jasneje.«

»Saj tudi ni kaj razumeti, fant. Še za časa zasebnega gospodarstva, pred kakima dvema letoma, je zgodaj spomladi prišel k meni v kovačnico Jakov Lukič in me prosil, naj mu okujem kolesa za koleselj. 'Pripelji,' sem dejal, 'dokler še nimam preveč dela.' Pripeljal je, posedel pri meni v kovačnici kake pol ure, poklepetala sva o tem in onem. Že se je vzdignil, da bi šel, pa se je ustavil pri ognjišču, oči so se mu zapičile v vso mogočo brkljarijo, začel je stikati po nji, jaz pa sem imel takrat na istejah res vso mogočo ropotijo, samo ljubo starino. Iztaknil je dve stari podkvici z angleških škornjev, taki čez vso peto — še iz državljanske vojne sta se mi valjali tam — in rekel: 'Sidorovič, tele podkvice ti bom pobral, na škornje si jih pribijem, že vidim, da se staram, čedalje bolj pritiskam na pete, da si komaj sproti morem pribijati železa na škornje in čizme.' Pa mu pravim: 'Kar vzemi, za dobrega človeka se mi ne zdi nič škoda odmečkov, Lukič. Jekleni sta, do smrti ju ne iznosiš, če se ne boš zbosil.' Vtaknil ju je v žep in šel. On

je na to kajpak pozabil, jaz pa imam še zmeraj v spominu. Vidiš, natanko to podkvico sem ugotovil na sledu... To se mi je zazdelo nekam sumljivo. Zakaj, si mislim, pa je zašla tale sled sem?»

»No, pa naprej?» je pognal Davidov počasnega pripovedovalca.

»Naprej sem si mislil: ‚Daj, daj, stopi pogledat k Lukiču, da boš videl, kakšno sled dela s svojo obutvijo.‘ Nalašč sem stopil k njemu, seveda na videz po opravkih — da bi ga vprašal zastran železa za lemeže, pogledal sem mu pod noge, pa je bil — v klobučinastih čevljih! Tistikrat je bilo še kar mržeče. Kar tako mimogrede sem ga med drugim vprašal: ‚Si videl, Lukič, mrliča?‘ — ‚Ne,‘ mi pravi, ‚ne prenesem pogleda na mrliča, še posebej pa ne na umorjenega. Za to,‘ je dejal, ‚imam preslabo srce, pa bom moral vendarle kaj stopiti tja in pogledati.‘ In spet sem ga vprašal med drugim pomenkom: ‚Ali se že dolgo,‘ sem dejal, ‚nista videla z rajnim?‘ — ‚Že kar precej časa je,‘ je dejal, ‚še minuli teden je bilo. Poglej si,‘ je dejal, ‚kakšni hudobci ti živijo med nami! Vzeli so življenje takemu korenjaku, a zakaj — nihče ne ve. Bil je miren človek, živi duši se nikoli ni zameril. Da bi se jim roke posušile, preklenskim morilcem!‘

Pri tem me je vsega kakor z ognjem osmodilo! Oni je govoril te Judeževe besede, meni so se pa kar kolena šibila in sam pri sebi sem premišljeval: ‚Ti sam, pes, si bil ponoči tam in, če že nisi ti sam pobil Hoprova, si gotovo ti pripeljal s seboj koga, ki ima hitrejšo roko.‘ Pri tem pa mu niti malo nisem pokazal, da ga kaj sumim, in s tem sva se razšla. Toda načrtili, da moram raziskati sled njegovih podkvic, so se mi zapičili v glavo kakor žebelj v podkev. Ali se mu je že snel s škornjev moj dar ali še ne? Štirinajst dni sem čakal, kdaj si bo sezul klobučinke in si navlekel škornje na noge. Nazadnje se je segrelo, snežec je skopnel in popustil sem delo v kovačnici in jo zanalašč ubral na odbor. Lukič je bil tam in v škornjih! Čez nekaj časa je odšel na dvorišče. Jaz pa za njim. Zavil je s potke in stopil k skednju. Ozrl sem se po njegovi sledi — odtiskovali sta se moji podkvici, niti v dveh letih se mu nista utrgali!«

»Zakaj pa potlej, ti stara kost, nisi takrat nič rekel? Zakaj pa nisi povedal, kjer bi bilo treba?« Davidovu je vsa kri udarila v obraz. Od nejevolje in jeze je s pestjo udaril ob mizo.

Toda Šali ga je premeril z ne posebno prijaznim pogledom in vprašal:

»Ti, fant, kaj pa neumnosti besedičiš? Saj sem si že kar naprej mislil o tebi, da bo tako... No, recimo, da bi bil po treh tednih šel in povedal preiskovalnemu sodniku zastran umora, a kje bi bila tedaj že tista sled na verandi? Pa bi me bili lahko imeli vsi za norca.«

»Koj tisti dan bi bil moral povedati! Zajec ti ušivi, gladko si se Ostrovnova ustrašil, to drži!«

»Tudi v tem je nekaj resnice,« je voljno potrdil Šali. »Z Ostrovnovom, fant, ni varno češenj zobati... Pred kakimi desetimi leti, ko je bil še mlajši, sta se ob košnji nekaj sporekla z Antipom Gračem, se stepla in Antip ga je tistikrat dobro premikastil. Mesec dni pozneje pa se je Antipu ponoči vnela poletna kuhinja. Kuhinjica je bila postavljena blizu hiše, veter pa je bil tisto noč kar priličen in je vlekel kakor nalašč od kuhinjice naravnost proti hiši, no, in vnela se je še hiša. Vsa poslopja so pogorela z visokimi plameni, niti kolnic ni bilo mogoče rešiti. Antip je imel poprej celo graščino, zdaj pa živi v slamnati kolibici. Tako je to, če pride človek navzkriž z Lukičem. Niti stare zamere ne pozabi, da o novih niti ne govorim ne. Pa saj ne gre za to, fant. Nisem se mogel odločiti, da bi bil kar koj tistikrat povedal miličniku o svojem sumničenju; malo me je bilo strah, malo pa nisem bil enkrat za vselej prepričan, da ima res edinole Jakov Lukič take podkvice na škornjih. Treba se je bilo prepričati — saj za časa državljske vojne je pri nas pol vasi nosilo angleške čevlje. Uro pozneje pa je bilo pri Hoprovih že tako steptano, da bi, mislim, niti kameljih parkljev ne bilo mogoče razločiti od konjskih sledov. Vidiš, tako je to s to rečjo, fant, ni vse tako hudo preprosto, če človek vse premozga, kakor je treba. Danes pa te nisem klical sem, da bi si kosilnice ogledoval, temveč da bi se s teboj od duše do duše pogovoril.«

»Pozno si se na to spomnil, ti poznè...« je očitajoč rekel Davidov.

»Za zdaj še ni prepozno, če pa še ne misliš kaj kmalu oči odpreti, bo pa res prepozno, to ti enkrat za vselej povem.«

Davidov je pomelčal, potem pa odgovoril, skrbno izbirajoč besede:

»Zastran mene, Sidorovič, zastran mojega dela si povedal marsikaj pravielnega in za to sem ti hvaležen. Svoje delo moram preurediti, to drži! Samo kje naj, vraga, novinec kar koj vse prav zadene!«

»To je res,« je potrdil Šali.

»No, tudi glede ocenjevanja tvojega dela bomo vse še enkrat pregledali in vso zadevo popravili. Zdaj pa se je treba pomeniti še zastran Ostrovnova, če ga že nismo zasačili kar koj pri dejanju samem. Za to pa je potreben čas. Samo glej, da o najinem pogovoru ne boš zinil nikomur niti črke. Si slišal?«

»Kot grob!« se je pridušil Šali.

»Mogoče mi pa lahko še kaj poveš? Če ne, pojdem zdajle brž v šolo, imam nekakšen opravke pri upravitelju.«

»Še nekaj ti povem. Pusti že Lukerjo enkrat za vselej! Če ne, fant, te bo še pod ključ spravila...«

»O, da bi te vrag!« je nejevoljno zavpil Davidov. »Pogovorila sva se o nji — pa dosti. Mislil sem, da mi boš še kaj posebnega povedal, preden greva vsaksebi, ti pa spet goniš staro pesem ...«

»Nič nikar se ne razburjaj, rajši lepo dobro poslušaj starega človeka. Ne mislim ti nič natvesti, a dobro se zavedaj, da zadnje čase ni samo s teboj spentljana ... In če ne bi rad dobil krogle v glavo, jo pusti, kuzlo, enkrat za vselej!«

»Od koga pa naj bi utegnil dobiti kroglo v glavo?«

Čvrste ustnice Davidova je le prav narahlo obrsnil nezaupljiv nasmeš, a Šali ga je opazil in se raztogotil:

»Kaj pa kažeš tiste česne? Rajši boga hvali, da za zdaj še živ hodiš po svetu, ti slepec slepi ti! Ne gre mi v glavo, kako da je streljal na Makarja in ne nate?«

»Kdo pa?«

»Timoška Rvani, kdo neki! Kaj, vraga, mu je bil neki Makar napoti — temu moja pamet ni kos. Zato sem te pa ravno poklical, da bi te posvaril, ti pa se samo neumno režiš, še slabši si od mojega Vanjatka.«

Davidov je z nehoteno kretnjo segel z roko v žep in se s prsmi naslonil na mizo.

»Timoška? Od kod pa ta?«

»Iz dezerterstva, od kod drugod neki?«

»Ali si ga videl?« je tiho, skoraj šepetaje vprašal Davidov.

»Ali je danes sredo?«

»Sreda.«

»No, potlej sem ga v soboto ponoči videl s tvojo Lukerjo. Tisti večer naše krave ni bilo s čredo domov, pa sem jo moral iti, kugo, iskat. Že na polnoč je šlo, ko sem jo, prekletu, gnal domov in naletel na ona dva blizu vasi.«

»Pa se nisi kaj spregledal?«

»Misliš, da sem Timoška s teboj zamenjal?« se je porogljivo nasmejal Šali. »Ne, fant, oči imam bistre, pa čeprav sem že star. Bržkone sta si mislila, da žival sama v temi kolovrati domov, jaz pa sem šel za njo, no, tako da me nista kar takoj opazila. Luška je rekla: 'Fej, prekletu, saj je le krava, Timoša, jaz sem pa mislila, da je kak človek.' Takrat pa sem bil že jaz vstric, veš. Luška je prva skočila pokonci, potem pa kar koj tudi Timoška. Slišal sem, kako je zapirač na puški škrtnil, sam pa je kar molčal. No, pa sem jima prav lepo krotko rekel: 'Kar sedita, kar sedita, dobra človeka! Saj vama nisem nič napoti, lejta, samo kravo ženem domov, izgubila se je od črede, kravica ...'«

»No, zdaj je pa vse jasno,« je bolj sam sebi kakor Šalemu rekel Davidov in se težko vzdignil s klopi. Z levo roko je objel kovača, z

desno pa ga je krepko stisnil za komolec. »Hvala ti za vse, dragi Ippolit Sidorovič!«

Zvečer je povedal Nagulnovu in Razmetnovu o svojem pogovoru s Šalim in predlagal, naj bi nemudoma sporočili na okrajni odsek GPU, da se je v vasi pokazal Timofej Rvani, toda Nagulnov, ki je to novico sprejel s kar najlepšim mirom, je ugovarjal:

»Nikamor ni treba nič sporočati. Ti bi nam samo vse skupaj spri-dili. Timoška ni bedak in v vasi ne bo živel, kakor hitro pa bi se pokazal tu kateri od teh okrajnih gepeujevcev, bo za to takoj zvedel in jo poliknil od tod.«

»Kako pa bi mogel o tem zvedeti, če bi prišel kdo iz GPU naskrivaj, ponoči?« je vprašal Razmetnov.

Nagulnov se je z dobrodušnim posmehom ozrl po njem:

»Kurjo pamet imaš, Andrej. Volk zmeraj prvi zagleda lovca, potlej šle lovec volka.«

»Kaj pa ti predlagaš?« je Davidov postavil vprašanje.

»Dajta mi pet, šest dni časa, pa vama pripeljem Timoška živega ali mrtvega. Ponoči se pa vidva z Andrejem vendarle pazita: pozno ne hodita iz hiše in luči ne prižigajta, lejta, to je vse, kar se zahteva od vaju. Vse drugo pa prepustita meni.«

Nagulnov je odločno odbil, da bi jima še kaj podrobneje razlagal o svojih načrtih.

»No, dobro, delaj,« se je vdal Davidov. »Samo glej, če se ti Timofej izmuzne, se bo tako skril, da ga do konca več ne najdemo.«

»Kar miren bodi, nikamor ne bo ušel,« je zagotovil Nagulnov, tiho se smehljajoč, in pobesil temne trepalnice, da je pogasil plamenčke, ki so mu za trenutek poblisnili v očeh.

Luška je še zmeraj živela pri teti. Majhna bajtica, krita z ločkom — z rumenimi zveženimi naoknicami in v tla vdrtimi, od starosti nagnjenimi stenami — je bila prilepljena prav na robu obrova nad rečico. Neveliko dvorišče je bilo poraslo s travo in pustošnikom. Aleksejevna, Luškina teta, ni imela razen krave in majhnega zelnička nikakršnega gospodarstva. V nevisokem plotu, ki je bilo proti reki z njim ograjeno dvorišče, je bil puščen prelaz. Priletna gospodinja ga je uporabljala, ko je hodila na reko po vodo, da je zalivala na zelniku zelje, kumare in paradižnike.

Zraven prelaza so prevzetno vzdigovali kučmice živordeči in vijoli-časti cveti osata in gosto je rasla divja konoplja; po plotu med koli so se ovijala stebila buč in ga lepšala z zvončastimi rumenimi cvetovi; ob jutrih se je plot iskril od modrih zvončkov razcvetajočega se slaka in

od daleč je bil videti podoben z igrivimi vzorci pretkani preprogi. Kraj je bil zapuščen. In prav ta kraj je spazil Nagulnov, ko je drugi dan navsezgodaj zjutraj šel mimo domačije Aleksejevne po rečnem bregu.

Dva dni je postopal in čakal, kdaj se mu že unese nahod, tretji dan pa si je brž, ko se je komaj malo stemnilo, že oblekel podložen suknjič, se skrivaj odtihotapil na ulico in se spustil k rečici. Vso noč — črno in brez mesečine — je preležal v konopljah pod plotom, a k prelazu ni bilo žive duše. Ko se je zdanilo, je Makar odšel domov, za nekaj ur zaspal in z dnem odrinil v prvo brigado, ki je začela kositi, ko pa je legel mrak, je že spe, ležal pri prelazu.

Opolnoči so tiho zaškripala vrata v bajti. Makar je skozi plot dobro videl, kako je na pedrje stopila temna ženska postava, zavita v temno ruto. Makar je uganil, da mora biti to Luška.

Počasi je odšla s pedrja in malo počakala, potem pa stopila na ulico in zavila po zavrtih. Makar je, neslišno stopajoč, hodil za njo, kakih deset korakov stran. Luška ni nič zasumila in se je, ne da bi se kaj ozrla, obrnila proti spašniku. Že sta bila iz vasi, takrat pa je ta prekleti nahod sparil Makarja: na glas je kihnil — in se pri priči vrgel ploskoma na tla. Luška se je kot blisk obrnila. Za trenutek je nepremično obstala kakor vkopana, pritiskajoč si roke na prsi, in sunkovito in na gosto dihala. Nedrček ji je bil mahoma pretesen in kri ji je začela bučno razbijati v sencih. Ko je premagala zbežanost, je previdno, s kratkimi koraki zadrobila proti Makarju. Ta je ležal na tleh, opirajoč se s komolci na zemljo, in jo izpod čela opazoval. Še preden je napravila Luška kake tri korake, se je ustavila in pridušeno vprašala:

»Kdo je?«

Makar je bil že na vseh štirih in si je molče vlekel čez glavo polo jopiča. Nikakor ni maral, da bi ga bivša žena spoznala.

»Joj, križ božji!« je preplašeno šepetaje zajecala Luška in stekla proti vasi.

...Pred svitanjem je Makar prebudil Razmetnova, sedel na klop in čemerno rekel:

»Enkrat samkrat sem kihnil, pa je šlo vse skupaj hudiču v rit!... Pomagaj, Andrej, drugače nam Timoška uide!«

Pol ure pozneje sta se oba skupaj s parom konj pripeljala pred hišo Aleksejevne. Razmetnov je konja privezal k plotu, prvi stopil na pedrje in potrkal na vegasta vrata.

»Kdo je?« je z zaspanim glasom vprašala gospodinja. »Koga hočete?«

»Vstani, Aleksejevna, če ne, boš kravo zaspala,« se je vedro oglasil Razmetnov.

»Kdo pa si?«

»Jaz, predsednik sveta, Razmetnov.«

»Kaj pa te je rogač prinesel, ko ni še ne dneva ne zarje?« je nataknjeno zarentačila ženska.

»Majhen opravek imam, odpri!«

Zapel je zapah na vratih in Razmetnov je z Nagulnovom stopil v kuhinjo. Gospodinja se je v naglici oblekla in molče prižgala luč.

»Ali imaš podnajemnico doma?« je Razmetnov z očmi pokazal na vrata izbice.

»Doma. Kaj pa ti je tako navsezgodaj potrebna?«

Razmetnov je potrkal na vrata, ne da bi ji odgovoril, in glasno rekel:

»Hej, Lukerja! Vstani, obleci se. Čez pet minut se moraš zglasiti na zbor, po vojaško!«

Luška je prišla ven bosa, z ruto, ogrnjeno čez gola ramena. Na zamolkli polti meč so se ji črtale ne ravno preveč bele čipke spodnjega krila.

»Obleci se,« je zaukazal Razmetnov. In grajajoče je zmajal z glavo: »Vsaj krilo bi si oblekla... Uh, kakšna babnica brez sramu!«

Luška si je pazno in vprašujoče ogledala prišleca in se slepeče nasmejala:

»Saj so vendar sami domači, pred kom pa naj bi me bilo sram?«

Še celo vsa zaspana je bila dekliško zorna in zala, ta prekleta Luška! Razmetnov jo je molče občudoval, se smehljaj in ni skrival svoje zamamljenosti. Makar je gledal s težkim, neutripajočim pogledom gospodinjo, ki se je naslanjala na peč.

»Po kaj sta blagovolila priti, draga gosta?« je vprašala Luška in si s spogledljivim vzgibom ramen popravila uhajajočo ji ruto. »Pa menda vendar ne iščeta mogoče Davidova?«

Zdaj se je smehljala že zmagoslavno in nesramno, zmagovito pripirala bliskajoče se, žareče oči, čakajoč, da se bo srečala s pogledom s svojim nekdanjim možem. Toda Makar se je obrnil z obrazom proti nji, jo pogledal težko in mirno in odgovoril, prav tako mirno in težko precejajoč besede skozi zobe:

»Ne, ne iščeva pri tebi Davidova, temveč Timofeja Rvanega.«

»Njega pa nikar ne iščita tukaj,« je širokoustno rekla Luška, a pri tem nekako zmrzljivo stresnila z rameni. »Njega je treba iskati v mrzlih krajih, tam, kamor ste ga, sokola mojega, pregnali...«

»Nikar se ne delaj,« je še prav tako mirno rekel Makar, ne da bi mu pošlo samoobvladanje.

Očitno je njegov hladni mir, tolikanj nepričakovan za Luško, le-tudi razbesnel, da je prešla v napad:

»Pa mi nisi menda ti, možiček, nocoj ponoči lazil za petami, ko sem šla iz vasi?«

»Potemtakem si me le uganila?« Makarju se je ustnic rahlo dotaknil komaj opazen posmehljaj.

»Ne, nisem te uganila v temi in do smrti si me, ljubček moj, prestrašil! Šele potlej, ko sem pritekla že v vas, sem se domislila, da si bil najbrž ti.«

»Kaj pa si se ustrašila, taka predrzna mrha?« je robato vprašal Razmetnov in skušal z narejeno surovostjo prepoditi omamljenost, s kakršno ga je prevzela izzivajoča Luškina lepota.

Luška je uprla roke v boke in ga ošinila z besnim pogledom:

»Nič nikar me ne zmerjaj z mrho! Kar pojdi in svoji Marinki zabrusi tako besedo, morebiti ti Demid Molčun vendarle raztrešči gobec, kakor zaslužiš. Mene si seveda upaš žaliti, ker zdaj nimam nikogar ob sebi, ki bi me branil...«

»Več jih imaš, kakor bi bilo treba,« se je posmehnil Razmetnov.

Toda Luška se je že obrnila k Makarju in se za le-onega ni več niti najmanj zmenila:

»Po kaj si pa lezel za menoj? Kaj bi pa rad od mene? Svobodna ptička sem, kamor hočem, tja pa zletim. Ko bi bil pa z menoj moj prijateljček Davidov, bi se ti bil lepo zahvalil za to, ker se vlačiš za nama!«

Makarju so pod prebledelimi ličnicami zamigljali trdi mišični vozli, a se je z največjim naporom volje premagal in obmolčal. V kuhinji se je razločno slišalo, kako so mu zapokali v pest stisnjeni prsti. Razmetnov je pohitel in presukal pogovor, ki je že začel dobivati nevarno smer:

»Pogovorili smo se — in dosti tega! Pripravita se, ti, Lukerja, in ti, Aleksejevna. Aretirani sta in pri tej priči vaju odpeljeva na okraj.«

»Zakaj pa to?« je vprašala Luška.

»Boš že tam zvedela.«

»Kaj pa, če ne pojdem?«

»Te bova zvezala kot ovco in odpeljala. In ne dava se premotiti. No, le urno.«

Nekaj sekund je Luška stala in se ni mogla odločiti, potem pa se je ritenski umaknila in z neopaznim gibom spretno smuknila skozi vrata, jih zaloputnila za seboj in skušala od notranje strani vtakniti

kaveljček v ušesce na podboju. Toda Makar je še pravi čas in brez posebnega napora potegnil vrata proti sebi, stopil v izbo in rekel z zvišanim glasom:

»Saj ne uganjava s teboj prismodij! Obleci se in nikar nič ne misli na beg. Ne mislim jaz tekati za teboj, te bo, neumnico, rajši krogla dohitela. Razumeš?«

Luška je težko dihačoč sedla na pomečkano posteljo.

»Pojdi ven, se bom oblekla.«

»Obleci se. Ti ni treba biti nič nerodno: videl sem te že tako in drugačno.«

»E, vrag te je dal,« je brez jeze in utrujeno rekla Luška.

Vrgla je s sebe spalno srajco in spodnje krilo ter naga in prelepa v zbrani, mladi lepoti neprisiljeno odšla k skrinji in jo odprla. Makar je ni gledal: ravnodušen in nekako odrevenel pogled mu je bil uprt skozi okno...

Čez pet minut je Luška, oblečena v preprosto katunasto obleko, rekla:

»Pripravljena sem, Makaruška.« In vzdignila je k Makarju ukročene in majčkeno užaloščene oči.

V kuhinji je oblečena Aleksejevna vprašala:

»Komu naj pa hišo izročim? Kdo bo kravo molzel? Kdo bo za zelnik skrbel?«

»Za to bomo že mi poskrbeli, tetka, in ko se vrneš, bo vse lepo v redu, kakor je zdaj,« jo je pomiril Razmetnov.

Odšli so na dvorišče in sedli na zapravljivec. Razmetnov je uredil vajeti, divje zamahnil z bičem in z mesta zapodil konja v nagel dir. Pred kmetijskim svetom je ustavil in skočil z voza.

»No, punčki, zdaj pa dol!« Prvi je odšel v vežo, uprasnil vžigalico in odprl vrata v temno čumnato. »Stopita noter in se uredita.«

Luška je vprašala:

»Kdaj pa pojdemo na okraj?«

»Ko se zdani, odrinemo.«

»Zakaj sta naju pa potlej do sem z vozom peljala in ne peš pri-gnala?« ni odnehala Luška.

»Zaradi lepšega,« se je nasmehnil v temo Razmetnov.

V resnici pa vendar ni mogel razlagati radovednima babnicama, da sta ju zato pripeljala, ker nista marala, da bi jih kdor koli videl na poti do kmetijskega sveta.

»Do sem bi se bilo dalo priti tudi peš,« je rekla Aleksejevna, se po-krizala in stopila v čumnato.

Luška je potrto zavzdihnila in molče odšla za njo. Razmetnov je shrambo zaklenil in šele potem na glas povedal:

»Lukerja, poslušaj me: jed in pijačo vama bomo nosili, v kotu, na levo od vrat, pa imata posodo za vsak primer. Prosim, bodita mirni, ne vpijta in ne razbijajta po vratih, če ne, vaju bomo, bog mi je priča, zvezali in vama zamašili usta. — Zdaj gre za res. No, dosti je! Zjutraj vaju pridem pogledat.«

Drugo žabico je obesil na vežna vrata kmetijskega sveta in rekel Nagulnovu, ki ga je čakal pred vrati, in v glasu mu je zazvenela prošnja:

»Tri dni in tri noči ju bom zadržal tule, več pa ne morem, Makar, reci, kar hočeš, toda če Davidov izve — nama bo slaba predla!«

»Ne bo izvedel. Odženi konja, potem pa začasnima pripornicama prinesi kaj jesti. No, hvala, jaz pojdem domov...«

...Ne, ni bil več nekdanji — pogumni in postavni — Makar Nagulnov, ki je šel v sinjkasti temi pred svitanjem po praznih ulicah Bučče doline... Rahlo je bil sključen, lezel je z žalostno pobešeno glavo in si tu pa tam pritiskal veliko in široko dlan na levo stran prsi...

Nagulnov se je čez dan, da bi ne prišel Davidovu pred oči, mudil pri koscih in se samo na noč vračal v vas. Drugi dan proti večeru, preden je odšel prežat v zasedo, je prišel k Razmetnovu in ga vprašal:

»Ali me je Davidov mogoče kaj iskal?«

»Ne. Pa saj ga tudi jaz skoraj nisem niti videl. Že dva dni popravljamo most čez rečico in sam imam tako zvrhane roke dela, da ves čas čepim na mostu in stečem tu pa tam kdaj samo k najinima arestantkama pogledat.«

»Kako pa se kaj počutita?«

»Včeraj čez dan je Luška besnela, da je bilo groza! Kakor hitro sem se prikazal pred vrati, sama ni vedela, kaj naj mi reče. Zmerjati pa zna, prekleta babnica, huje od pijanega dedca! In le kje se je naučila toliko te učenosti! Komaj komaj sem jo ukrotil. Danes je pa potihnila. Joka.«

»Naj malo pojoka. Saj bo morala kar kmalu za mrličem zatarnati.«

»Mogoče pa Timoška ne bo nič na spregled,« je podvomil Razmetnov.

»Pride!« Nagulnov je udaril s pestjo po kolenu in oči, otekle od neprespanih noči, so se mu zabliskale. »Kaj pa naj počne brez Luške? Pride!«

... In Timofej je prišel. Tretjo noč, okrog dveh ponoči, je pozabivši na previdnost, prišel k prelazu. Ali ga je ljubosumnost prignala v vas? Ali lakota? Morebiti pa to in ono skupaj, vsekakor ni vzdržal in je prišel...

Neslišno kakor divja zver se je tihotapil po stezici od rečice. Makar ni slišal niti šelestenja ilovke pod njegovimi nogami niti hrstenja suhega stebela pustošnika in ko je nenadoma pet korakov pred njim zrasla silhueta rahlo naprej nagnjenega človeka — je Makar vztrepetal od presenečenja.

Timofej je držal v desnici puško, negibno obstal in tenko prisluškoval. Makar je ležal v konoplji in pridrževal dihanje. Za trenutek mu je odpovedalo srce, potem pa mu je vnovič začelo enakomerno biti, v ustih pa sta se mu oglasila grenèc in suhost.

Pri rečici je hripavo vzkriknil mlakoš. Na drugem koncu vasi je zamukala krava. Nekje na travnikih ob reki je preglušljivo hitela drobiti svoj petpedi prepelica.

Makar je imel pripraven položaj za strel: Timofej je stal, mu lagodno nastavljal levi bok, se z životom rahlo obračal proti desni in še zmeraj nečemu napeto prisluškoval.

Makar si je narahlo naslonil revolversko cev na levo roko, upognjeno v komolcu. Rokav jopiča je bil vlažen od rose. Za sekundo je počakal. Ne, on, Nagulnov, vendar ni nikakršna gruntarska mrcina, da bi streljal na sovražnika zahrbtno! In Makar je na glas rekel, ne da bi se kaj premaknil:

»Obrni se z obrazom proti smrti, golazen!«

Timofej je planil naprej in v stran, kakor bi ga bila vrgla v zrak odskočna deska, in nameril s puško, toda Makar ga je prehitel. V vlažni tišini je revolverski strel zazvenel pridušeno in ne kaj prida glasno.

Timofej je spustil puško iz rok, uleknil noge v kolenih in začel počasi, kakor se je dozdevalo Makarju, padati vznak. Makar je slišal, kako je zamolklo in s pezo telebnil s tilnikom ob trda, uteptana tla na stezi.

Makar je še kake četrt ure ležal, ne da bi se kaj premaknil. »V krdelu ne hodijo k eni sami ženski, morebiti so se pa ob rečici vendarle potajili njegovi prijatelji in čakajo?« je premišljeval in, kar je le mogel, napenjal sluh. Toda okrog in okrog je bila nezmotena tišina. Mlakoš, ki je ob strelu utihnil, je vnovič zažagal, boječe in v presledkih. Z vso naglico se je bližalo jutro. Škrlaten pas na vzhodnem robu temnosinjega neba je rasel in se širil. Že je bilo lepo razločiti krošnje obrežnih vrb. Makar je vstal in stopil k Timofeju. Ta je ležal na hrbtu in daleč od sebe stegoval desno roko. Osteeklenele oči, ki pa še niso

izgubile živega bleska, so bile široko razprte. In te mrtve oči so kakor v zavzetem in molčečem navdušenju občudovale ugašajoče, že nevidne zvezde, opalov oblček, ki je kopnel v zenitu in bil le prav narahlo posreben po spodnjem robu, in vso brezbrežno nebesno širjavo, zagrnjeno s prosojno, kar se da rahlo dimasto meglico.

Makar se je s koncem škornja dotaknil ubitega in tiho vprašal:

»No, kaj, si se naplesal, vrag?«

Še celo mrtev je bil lep, ta ženski razvajenec in ljubimec. Na čisto in belo čelo, ki se ga ni dotaknila ogorelost, mu je visel temen pramen las, na oblem obrazu se mu še ni utegnila razgubiti rahla rdečica, privihnjena zgornja ustnica, obrobljena z mehkim črnimi brčicami, je bila majčkeno privzdignjena, da so se videli vlažni zobje, in rahla senčica začudenega smehljava se je tajila na cvetočih ustnicah, ki so še pred nekaj kratkimi dnevi tako strastno poljubljale Luško. »A zdaj, fant, si opravi!« je pomislil Makar.

Makar zdaj ni več občutil ne še nedavne jeze ne zadovoljstva, ničesar razen moreče utrujenosti, ko si je ogledoval ubitega. Vse, kar ga je vznemirjalo dolge dneve in leta, vse, kar mu je nekoč poganjalo k srcu vročo kri in ga sililo, da se je krčil v dve gube od užaljenosti, ljubosumnosti in bolečine — vse to je s Timofejevo smrtjo pri priči izginilo nekam daleč in za zmeraj.

Pobral je s tal puško in studljivo se spakujoč preiskal žepe. V levem žepu suknjiča je otipal nasekano oblo ročno bombo »limono«, v desnem pa razen štirih okvirčkov z naboji za puško ni bilo ničesar. Nobenih papirjev ni našel pri njem.

Preden je Makar odšel, se je še enkrat ozrl po ustreljenem in šele takrat je opazil, da ima na sebi na novo zlikano vezeno srajco, hlače varovalne barve pa na kolenih skrbno — očitno z žensko roko — zakrpane. »Videti je, da te je dobro pitala in gojila.« je s trpkostjo pomislil Makar in s težavo privzdignil nogo na prag prélaza.

Razmetnov je, ne glede na zgodnjo uro, prišel Makarju naproti že pri vrtnih vratih, mu vzel iz rok puško, naboje in bombo ter zadovoljno rekel:

»Potemtakem si ga le podrl? Bil je srčen fant, živel je brez strahu... Slišal sem tvoj strel, vstal in se oblekel. Hotel sem že steči tja, pa sem te zagledal, da prihajaš. Kar odleglo mi je.«

»Daj mi ključke kmetijskega sveta.« je poprosil Makar.

Razmetnov je uganil, kaj bi rad, a je vendarle vprašal:

»Ali misliš Luško izpustiti?«

»Ja.«

»Ni treba!«

»Tiho bodi!« je zamolklo rekel Makar. »Kljub temu jo imam rad, nebodijetrebala...«

Vzel je ključ, se molče obrnil in, drsajoč s podplati škornjev, odšel h kmetijskemu svetu.

V temni veži Makar s ključem ni kar koj našel luknje v ključavnici. Šele ko je na stežaj odprl vrata v shrambo, je po tihem rekel:

»Lukerja! Pojdi malo ven.«

V kotu je zašumela slama. Luška je stopila na prag, ne da bi kaj črhnila, in si z medlo kretnjo popravila belo ruto na glavi.

»Stopi ven na pederje.« Makar se je odmaknil in jo spustil naprej.

Na pederju je Luška sklenila roke na hrbtu in se molče naslonila na ograjo. Ali je iskala zaslombe ali kaj? Molče je čakala. Ona takisto kakor Andrej Razmetnov vso noč ni zatisnila očesa in je ob svitanju slišala pridušeni strel. Bržkone je že uganila, kaj ji misli zdaj povedati Makar. Obraza je bila bledega, v suhih očeh v temnih jamicah pa se je skrival nov, Makarju neznan izraz.

»Timofeja sem ustrelil,« je rekel Makar, strmo ji gledaje v črne, ubite oči, in nehote prenesel pogled na trpinske gube, ki so se ji znale čudovito hitro, v dveh dneh in dveh nočeh, trdno naseliti v koticah muhastih, strastnih ust. »Pri priči pojdi domov, poberi svoja šila in kopita v culo in izgini iz vasi za zmeraj, če ne, ti bo tenka predla... Postavili te bomo pred sodišče.«

Luška je stala in molčala. Makar je nerodno zamencal, išoč nekaj po žepih. Potem ji je dal na dlani zmečkan čipkast robček, že davno ne zlikan in siv od umazanije.

»Tvoj je. Ostal mi je, ko si odšla od mene... Vzemi ga, zdaj mi ni več potreben...«

Luška si je z mrzlimi prsti potisnila robček v rokav zmečkane obleke. Makar je segel po sapo in rekel:

»Če bi se rada poslovala od njega — leži ob vašem dvorišču, pod prelazom.«

Molče sta šla vsaksebi, da bi se nikoli več ne srečala. Ko je Makar stopal po stopničkah s pederja, ji je malomarno pokimal v slovo, Luška pa ga je pospremljala z očmi in uprla vanj dolg pogled in nizko sklonila ponosno glavo v pozdrav. Mogoče se ji je ob tem zadnjem srečanju v njunem življenju zazdel drugačen ta zmeraj robati in majčkeno neprijudni mož? Kdo bi to vedel...

Prevedel Janko Moder